

ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ТЕМУ:

***“АНАЛІЗ КРИМІНОГЕННОЇ
СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ
ЗА 2001 РІК
ТА ПРОГНОЗ НА 2002 РІК”***

I. Фактори злочинності

Криміногенна ситуація в Україні в 2001 р. характеризувалась певним покращанням в порівнянні з минулими роками. Дія усталених криміногенних процесів та явищ, притаманних суспільству в кризовий період, була послаблена внаслідок позитивних зрушень, що відбулися в економічній, політичній та соціально-психологічній сферах життя країни. Фактори, що визначали стан, структуру та динаміку злочинності в 2001 р. виглядають наступним чином:

Е к о н о м і к а

1. Стан основних фондів, рівень їх науково-технічного розвитку

На більшості підприємств України всіх галузей виробництва спостерігається **технічна відсталість основних фондів, зниження рівня науково-технічного потенціалу**.

Абсолютна більшість підприємств працюють на морально застарілому обладнанні, яке не оновлюється десятиліттями. Від третини робітників в промисловості до 3/4 – в сільському господарстві як і раніше зайняті не кваліфікованою ручною працею.

Незначним є рівень інноваційної діяльності, запровадження нової техніки. За даними Державного інноваційного фонду України на грудень 2001 р. було завершено лише 610 інноваційних проектів, внаслідок реалізації яких було вироблено продукції на 476 млн. грн., або 0,3% від загального обсягу продукції, створено та збережено 22.5 тис. робочих місць. Обсяги коштів фонду, які спрямовуються на фінансування інноваційних проектів, зменшились з 403,9 млн.грн. в 1999 р. до 187.4 млн.грн. в 2001 р.

Рівень основних показників, що відбивають інноваційну діяльність, має стійку тенденцію до зменшення.

Таблиця 1

Інноваційна діяльність промислових підприємств

	1997	1998	1999	2001
Комплексно механізовано та автоматизовано	129	101	102	96
Введено в дію механізованих поточкових і автоматичних ліній	170	140	174	157
Нових прогресивних і технологічних процесів	2138	1905	1348	1081

Наявність цього фактору зумовлює низьку якість і високу енергомісткість вітчизняної продукції і відповідно не-

конкурентоспроможність більшості видів товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках. Внаслідок цього 55% промислових та близько 90% сільськогосподарських підприємств працюють збитково.

За висновками Гарвардського інституту міжнародного розвитку в 2001 р. Україна посідала 58 місце з 59 охоплених країн щодо її конкурентоспроможності і 52 місце щодо потенціалу її економічного розвитку. За таких умов відбуваються спроби витіснення нашої країни зі світового ринку високотехнологічних товарів і набуття нею статусу постачальника сировини та продукції екологічно шкідливих виробництв.

Одним з показників технічної відсталості виробництва та конкурентоспроможності більшості українських товарів є динаміка експорту (див. табл.2).

Таблиця 2

Динаміка експорту товарів (в млн.дол. США)

	1997	1998	1999	2001*
Всього	14400,8	14231,9	12637,4	9983,6
Країни колишнього СРСР	7668,6	5810,2	4431,1	2547,9
Інші країни світу	6732,2	8421,7	8204,3	7435,7

Як видно з таблиці, експорт країни в останні 4 роки постійно скорочувався в результаті чого його рівень зменшився протягом зазначеного періоду на 30,7%. В даний час навіть галузі, в яких Україна досі утримує передові позиції – аерокосмічна індустрія, обробка металу, деякі оборонні підприємства, окремі галузі хімічної та добувної промисловості, – мають серйозні труднощі з реалізацією продукції.

Цей негативний чинник породжує ряд економічних та соціальних факторів криміногенного характеру. Послаблення його дії шляхом науково-технічного оновлення виробництва йде дуже повільно.

2. Інвестиції, спрямовані на модернізацію та оновлення виробництва, створення нових підприємств.

2.1. Обсяг інвестицій в економіку України є недостатнім. Як видно з таблиці 2, протягом 1997-1998 рр. він постійно скорочувався. В 1999 р. мало місце деяке збільшення кількості інвестицій в основний капітал, але в поточному році їх рівень зменшився приблизно на 12%.

Таблиця 3

Інвестиції в основний капітал (у порівняних цінах 1997 р.

* Тут і надалі наведені розрахункові дані за 2001 р.

в млрд.грн.)

	1997	1998	1999	2001
Всього	12,6	11,5	12,0	10,6
+/- в % до попереднього року	-	- 8,7	4,3	-12,0

В країні зберігається досить високий ризик інвестування і низький рівень привабливості вкладень капіталів в економіку. Дуже істотно гальмують інвестування в економіку України такі чинники як політико-правова невизначеність її базових засад, коливання від соціалістичних до ринкових форм господарювання та розповсюдження корупції на всіх рівнях владної структури.

Зберігаються такі несприятливі умови для внутрішніх інвестицій як відсутність коштів у більшості підприємств та високий рівень банківської облікової ставки (на рівні 60% річних).

Продовжується процес вивозу капіталу за межі держави. Лише за офіційними даними близько 360 підприємств України мають більш ніж на 100 тис.дол.США неповернутих валютних та майнових цінностей за кордоном на суму біля 250 млн.дол. За оцінками експертів, з країни щороку вивозиться близько 3 млрд.грн. Під час перевірки, проведеної НБУ в 2001 р., були виявлені значні порушення у використанні кореспондентських рахунків комерційними банками. Ряд з них використовували ці рахунки як конвертаційні валютні центри, проводячи за ними значні обороти під виглядом експортно-імпортних операцій, які потім не отримали підтвердження митної статистики.

Можна констатувати збереження високого рівня дефіцитності інвестиційних коштів, що значно уповільнює процес оновлення основних фондів промисловості та сільського господарства, сприяє збереженню інших негативних явищ в економіці та соціальній сфері.

2.2. Необхідно зазначити певні успіхи в пошуку нових форм залучення інвестицій до країни. Це зокрема, створення вільних економічних зон. Були прийняті відповідні закони по Донецькій, Луганській, Закарпатській, Львівській областях, місту-курорту Трускавець, місту Славутич Київської області. Реалізація цих законів вже дає серйозні результати. Зокрема, на територіях пріоритетного розвитку у Донецькій області вже впроваджується 48 інвестиційних проектів на суму майже 500 млн.дол.США.

Слід відмітити позитивну динаміку обсягу прямих іноземних інвестицій в країну. Їх загальна кількість збільшилась з 896,9 млн.дол.США в 1997 р. до 2781,7 млн.дол.США в 2001 р., тобто більш ніж у 3 рази. Хоча сам рівень інвестицій залишається явно недостатнім для забезпечення економічного підйому.

Прямі іноземні інвестиції в Україну (млн.дол.США)

1997	1998	1999	2001
896,9	1438,2	2063,6	2781,7

Створення вільних економічних зон, а також Указ Президента України про запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності дозволяють перемістити основну інвестиційну діяльність в регіони, підвищити предметність та ефективність відповідних комерційних проєктів. Цю тенденцію можна розглядати як показник початку відродження інвестиційного процесу в країні, яка опосередковано сприяє зниженню рівня злочинності.

3. Структура економіки

3.1. Інституційні відносини в економіці реформуються дуже повільно. Країна в значній мірі зберігає інституційну структуру господарства, що склалася ще за радянських часів. Структура зайнятості за формами власності виглядає наступним чином:

Таблиця 5

Середньорічна кількість працівників, зайнятих в економіці за формами власності (тис.)

	1997		1998		1999		2001	
	тис.	від загальної кількості зайнятих	тис.	% від загальної кількості зайнятих	тис.	% від загальної кількості зайнятих	тис.	від загальної кількості зайнятих
Всього	17142,0	00,0	15853,1	100,0	15125,7	100,0	14491,5	100,0
у тому числі:								
приватна	29,8*	0,2	28,0	0,2	70,4	0,5	115,6	0,8
колективна:	8175,6	7,7	880,6	49,7	7624,4	50,4	7391,0	1,0
- господарських товариств	3625,6	21,2	3845,2	24,3	4162,3	27,5	4304,0	29,7
- колективних сільськогосподарських підприємств	2922,4	17,0	2754,8	17,4	2634,3	17,4	2478,0	17,1
державна	8924,5	52,1	7933,6	50,1	7419,6	49,1	6984,9	8,2
міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав	12,1	0,0	10,9	0,0	11,3	0,0	12,1	0,0
* Тут не врахована кількість зайнятих на малих підприємствах.								

Отже, частка працівників, що зайняті на підприємствах державної власності, скоротилась за 4 останні роки лише на 4%. Постійно зменшується, але залишається досить високою питома вага працюючих в колективних сільськогосподарських підприємствах (17,1% у 2001 р.). Позитивним є процес поступового збільшення кількості працівників господарських товариств. За період 1997-2001 рр. їх питома вага зросла з 21,2 до 29,7%. Натомість дуже незначною залишається частка осіб, що зайняті на приватних підприємствах.

Особливо тяжка ситуація з структурними змінами інституційного характеру склалась на селі. Майже 90% основних засобів у цій галузі перебуває у колективній власності, тоді як у приватній - лише 0,7%. Близько 90% господарств колективного сектору є збитковими. Відсутність відповідального власника стримує інвестиції в сільське господарство. У 1999-2001 рр. з усіх кредитів, виданих комерційними банками суб'єктам господарювання України, лише 3% припадає на даний сектор.

Одним з важливих чинників консервації застарілих інституційних відносин є дуже повільний характер процесу приватизації. Всього по Україні за станом на 1 січня 2001 р. змінило форму власності 62349 об'єктів. З них понад 80% складають малі підприємства, вартість яких не перевищує 1 млн.грн. В 1999 р. було приватизовано 1988 об'єктів, а в 2001 р. - близько 1200. Завдання по кількості приватизованих об'єктів на поточний рік не виконане. Слід зазначити, що стримування процесу приватизації обумовлюється також негативним ставленням частини суспільства до цього процесу, а також негативною позицією певних політичних сил лівого спрямування.

Затягування процесу приватизації призводить до більш тривалого падіння рівня виробництва неприватизованих державних підприємств, значного скорочення робочих місць і звільнення працівників, численних зловживань з боку керівників неприватизованих державних підприємств з метою створення найсприятливіших для себе умов для їх приватизації.

3.2. В структурі економіки, як і в попередні роки, зберігаються значні диспропорції. До них слід віднести:

- створення ринкових умов лише в таких сферах як банківська справа, страхування, торгівля, фондові ринки, інформаційний та рекламний бізнес, харчова промисловість, сфера обслуговування при збереженні старих умов господарювання для значної кількості підприємств інших галузей, перш за все, аграрно-промислового комплексу;

- існування монопольного сектору, до якого входять нафтогазовий комплекс, транспорт, зв'язок, електроенергетика, житлово-комунальне господарство. Монопольне функціонування цих галузей стримує їх розвиток та розвиток інших сфер господарювання, негативно впливає на динаміку цін;

- переважання в сфері економіки підприємств військово-промислового комплексу та важкої промисловості при недостатньому розвитку машинобудування, легкої промисловості, сфер зв'язку, телекомунікацій, транспорту, послуг, агропромислового комплексу. Якщо в 1997 р. частка базових галузей (електроенергетика, чорна металургія, паливна промисловість) складала близько 20% загального обсягу продукції промисловості, що відповідало світовій практиці, то в 2001 р. понад 50%. Причому в 2001 р. на чорну металургію припадало 25,1% промислового виробництва, на електроенергетику - 15,3%, на паливну промисловість - 13,7%, тоді як на машинобудування і металообробку - 14,5%, хімію та нафтохімію - 6,1%, промисловість будівельних матеріалів - 3,5%, лісову,

деревообробну і целюлозно-паперову промисловість - 1,7%, легку промисловість - 1,8%. Таке структурне викривлення негативно впливає на рівень доходів, зайнятості та інші економічні та соціальні чинники;

– незначна питома вага малих та середніх підприємств в країні. В даний час в Україні діє 148 тис. малих підприємств, на яких працює 7% зайнятих в господарстві країни або 1,2 млн. громадян. В Польщі функціонує 2 млн. приватних малих підприємств. В США на малих підприємствах працюють 54% працездатного населення, в Італії - 73%, в Японії - 78%. На цих підприємствах щороку виробляється 50-52% ВВП США, 57-60% ВВП Італії і 52-53% ВВП Японії. Отже основний напрямок розвитку економіки та підвищення рівня зайнятості та матеріального забезпечення населення використовується в даний час явно недостатньо.

3.3. Для структури економіки є характерним виникнення нових форм господарювання, різке зростання кількості господарюючих суб'єктів.

Загальна кількість господарюючих суб'єктів перевищила 730 тис. Продовжує зростати чисельність комерційних банків, бірж, страхових компаній, ріелтерських фірм, консультаційних центрів, рекламних агентств тощо.

Цей процес має неоднозначний вплив на криміногенну ситуацію в державі. З одного боку, створення та розвиток нових форм господарської діяльності свідчить про поступовий розвиток економіки, її перехід до сучасної ринкової інфраструктури, створення нових робочих місць. З другого боку, відбувається ускладнення економічного процесу, утруднення управління та контролю за його законністю. Відбувається збільшення кількості «об'єктів» злочинних посягань, створюється можливість скоєння нових видів протиправних посягань. Все це складає об'єктивну основу для переорієнтації осіб з антисуспільною установкою на скоєння економічних злочинів, розширення форм злочинної поведінки і врешті-решт збільшення кількості економічних злочинів.

3.4. Особливістю структури економіки України сучасного періоду є функціонування потужного тіньового сектору, на який припадає понад 40% валового внутрішнього продукту.

Тіньова економіка досить складне економічне та соціальне явище, яке притаманне багатьом країнам. Не підлягає сумніву, що для значної кількості населення можливість заробити в тіньовому секторі є в умовах гострої економічної кризи єдиним засобом існування. Особливо це стосується неформальної економічної діяльності - виробництва в домашніх господарствах, торгівлі, надання послуг на непостійній основі тощо.

Основну небезпеку для суспільства становить підпільна тіньова економіка, пов'язана з нелегальним виробництвом та розповсюдженням товарів, контрабандою, ухиленням від сплати податків, різними видами розкрадання, «відмиванням» доходів злочинного походження тощо. Підпільна економічна діяльність набула значного поширення в сферах торгівлі,

виробництва товарів народного споживання, енергозабезпечення, зовнішньоекономічної діяльності, фінансів та кредиту, приватизації.

Так, згідно з даними перевірок Державної податкової адміністрації та Головного контрольно-ревізійного управління, проведеними в 2001 р., кожне 2-3 підприємство ухиляється від сплати податків або порушує чинне податкове законодавство. За даними фахівців, 10 млн.декалітрів алкогольної продукції, тобто близько половини від усього обсягу виробництва, перебуває в тіні. В 1999 р. правоохоронні органи ліквідували 200 підпільних цехів, що виробляли неякісні алкогольні напої, а на 1 серпня 2001 р. - 165. Торік органи Держспоживзахисту перевірили 6200 підприємств і на 40% з них встановили факти продажу неякісних, фальсифікованих напоїв, небезпечних для життя і здоров'я споживачів. Протягом 1998-1999 рр. від отруєнь неякісними алкогольними напоями померло 17348 чоловік, тобто майже вчетверо більше, ніж від умисних вбивств. За підрахунками спеціалістів, внаслідок тінізації алкогольного виробництва бюджет не добирає щороку понад 245 млн.грн. від акцизного збору і ще близько 67 млн.грн. від приховування інших податків.

Не менш високий рівень тінізації торгівлі тютюновими виробами. З 75 млрд. штук загального обсягу споживання сигарет і цигарок 27,3 млрд. штук – сигарети та цигарки імпортного виробництва. З них лише 26,7% продукції потрапляють в країну легально, а решту складають контрабандні поставки. Втрати бюджету від цього «бізнесу» становлять 286 млн.грн.

Тіньова і, перш за все, підпільна економічна діяльність формує паралельну до легальної економіки сферу суспільних відносин з усіма притаманними їм атрибутами, до неї залучена велика кількість населення. Існування тіньової економіки руйнує легальне підприємництво, стримує реформи, є однією з найважливіших складових криміногенної ситуації в суспільстві. Разом з тим, слід зазначити можливість заробити в тіньовій сфері є важливим фактором переорієнтації частини осіб з антисуспільною поведінкою від злочинів корисливо-насильницької спрямованості до менш небезпечних корисливих злочинів.

4. Рівень виробництва промисловості та сільського господарства

4.1. Згідно з статистичними даними в 2001 р. продовжувався процес скорочення обсягу ВВП.

Таблиця 6

Динаміка ВВП в Україні

	1997	1998	1999	2001
Темпи росту/зниження в % в порівнянні з минулим роком	- 10,0	-3,2	-1,7	-1,2

Це сталося за рахунок зниження валової доданої вартості у будівництві на 11,5%, торгівлі та громадському харчуванні – на 6,4 %, транспорті та

зв'язку – на 5,6% та сільському господарстві – на 3,2%. В 2001 р. темпи падіння ВВП зменшились, але в цілому зміна даної негативної тенденції ще не відбулась. Навіть з урахуванням суттєвої поправки на виробництво значних обсягів продукції в тіньовому секторі наявність реального спаду виробництва не викликає заперечень. Цей чинник негативно впливає на легальне підприємництво, рівень матеріального забезпечення громадян, погіршує стан суспільної свідомості і внаслідок цього сприяє криміналізації суспільства.

Оцінюючи параметри скорочення ВВП необхідно враховувати, що цей процес в значній мірі відбувається за рахунок зняття з виробництва нерентабельної, неконкурентоспроможної, морально застарілої продукції. Отже, негативно впливаючи на соціальну сферу, він в економічному відношенні має певну позитивну складову.

4.2. На тлі загального скорочення ВВП в 2001 р. відбулися **позитивні зрушення в промисловості**. Вперше за останнє десятиріччя в цій сфері відбулося зростання обсягів виробництва на 3,1% у порівнянні з минулим роком. Збільшення обсягів виробництва досягнуто: у металургійному машинобудуванні – на 21,1%, приладобудуванні – на 13,1%, деревообробній промисловості – на 12,8%, верстатобудівній та інструментальній промисловості – на 10,5%, кольоровій металургії – на 5,6%, чорній металургії – на 4,6%, авіаційній промисловості – на 3,7%, тракторному та сільському машинобудуванні – на 1,9%, легкій промисловості – на 1,8%, хімічній промисловості – на 1,1%. В даний час понад 91% продуктів харчування на ринку вироблені в Україні. Продовжувала збільшуватись кількість нових видів продукції, які освоїли українські підприємства. Якщо в 1997 р. їх було 9822, то в 2001 р. цей показник збільшився до 11015 або на 12,1%. Слід зазначити, що понад 80% цієї продукції складають товари народного споживання. Завдяки цим позитивним зрушенням вдалося певною мірою покращити фінансовий стан підприємств, зменшити на 12,2% заборгованість з виплати зарплати, зняти напругу в трудових колективах.

Зростання обсягів промислового виробництва важливе не тільки само по собі. Воно позитивно впливає на суспільство в цілому, демонструючи вірність обраних економічних і політичних орієнтирів, можливість ефективно працювати в важких кризових умовах.

5. Фінансова сфера

5.1. Серйозним негативним фактором в цій сфері залишається **існування в країні паралельного неконтрольованого грошового обігу**. В даний час в обігу знаходиться близько 15,3 млрд.грн., з них понад 7,6 млрд. або 49,6% використовуються поза банками. В країнах з благополучною економікою цей показник не перевищує 5-8%. Ситуація значно погіршується через наявність поза банками ще 8-16 млрд. грн. Переважна частина цих грошей знаходиться у фінансових посередників та тіньових ділків, певний відсоток – заощадження населення. Більше третини товарів реалізується поза межами офіційно зареєстрованих підприємств, що обмежує конвертацію фінансових активів у грошовий офіційний обіг.

Цей чинник призводить до звуження сфери безготівкових розрахунків і збільшення готівкового обігу, що різко звужує можливості фінансування легального сектору економіки, негативно позначається на соціальній сфері і криміногенній ситуації в країні.

5.2. Як і в попередні роки продовжується **з р о с т а н н я н е п л а т е ж і в**. Загальна сума дебіторської та кредиторської заборгованості станом на 1 червня 2001 р. дорівнювала відповідно 144,3 та 196,7 млрд.грн., що в 1,4 та в 1,6 разів більше ніж у попередньому році. За структурою це майже 90% заборгованість між підприємствами України. Вкрай негативною є та обставина, що більше половини дебіторської та кредиторської заборгованості є простроченою. В основному вона виникла при розрахунках за товари, роботи та послуги. Так, в енергетичній галузі оплата за електроенергію складає близько 60%, а грошима – не більше 20%. Причому промисловість споживає енергії втричі більше, ніж населення, а розраховується за неї вдвічі гірше. Так само з розрахунками за газ та інші товари. За таких умов держава змушена вдаватися до взаємозаліків та вексельних розрахунків, що негативно впливає на рівень грошових надходжень. Цей чинник призводить до руйнування нормальних господарських відносин, нівелювання різниці між ефективними та неефективними підприємствами, робить неможливим підвищення рівня матеріальної забезпеченості населення.

5.3. Негативною складовою сучасної фінансової системи країни є **б а р т е р и з а ц і я ф і н а н с о в о ї с и с т е м и**. Питома вага реалізації продукції промисловості на бартерних умовах зменшилась в порівнянні з минулим роком на 5-7%, але рівень бартеру в цій сфері складає більше третини. Понад половини всього бартеру припадає на чорну металургію, машинобудування та електроенергетику. В промисловості будівельних матеріалів цей показник досяг 70%, значно зросли обсяги бартеру в Автономній Республіці Крим, Волинській, Житомирській, Київській та Херсонській областях. Слід відмітити певне зниження рівня бартеризації в Донецькій, Миколаївській, Полтавській та Рівненській областях.

За розрахунками фахівців загальні обсяги бартеру в країні з урахуванням сільського господарства, сфери послуг і оплати праці та пенсій сягають 2/3 усіх господарських розрахунків. Наслідком цього є суттєве обмеження грошового обігу в цілих галузях виробництва та на селі, деградація банківської системи, розвиток паралельного грошового обігу. Цей фактор безпосередньо сприяє тінізації та криміналізації економіки.

5.4. Важким тягарем для фінансової системи залишається **з н а ч н и й з о в н і ш н і й д е р ж а в н и й б о р г**. В даний час він складає понад 11 млрд.долл. США. За прогнозними оцінками зовнішній борг буде складати в 2001 р. приблизно 32% від ВВП. До них додатково треба додати 8% внутрішнього боргу. Загальний показник в 40% ще не сягає критичної межі, яка на думку більшості експертів становить 55%. Але термін погашення кредитів припадає саме на 2002 і наступні роки, внаслідок чого сума всіх витрат із зовнішнього і внутрішнього боргу в 2002 р. буде перевищувати 10% ВВП і вона є критичною.

Ці виплати складають досить серйозну загрозу для нормального функціонування фінансової системи та стабільності гривні. Несприятливий розвиток подій може негативно позначитись на економіці та соціальній сфері.

5.5. Складність та неефективність податкової системи продовжує негативно впливати на економічну та фінансову систему країни. Надмірний податковий тиск на товаровиробника обумовлює значне поширення практики ухилення від сплати податків. Внаслідок цього збільшилась недоїмка платежів і зборів і, відповідно, зменшуються надходження до державного бюджету. Завдяки зусиллям уряду темпи зростання недоїмки дещо уповільнились, але і на даний час вона становить 10 млрд.грн.

Непроведення податкової реформи призводить до значних втрат бюджету, стримує розвиток реформ та реалізацію соціальних програм, внаслідок чого сприяє підвищенню кримінального потенціалу суспільства.

5.6. Позитивно впливає на фінансову систему та економіку в цілому такий фактор як відносна стабільність курсу національної грошової одиниці, невисокі темпи зростання та відсутність різких коливань рівня інфляції та цін.

Курс гривні протягом року знижався, але досить поступово за відсутності обвальних процесів, що дозволило суб'єктам господарювання та населенню уникнути значних втрат, адаптуватись до ситуації. Хоча слід зазначити, що наприкінці року внаслідок виборів та деяких інших обставин спостерігається тенденція досить істотного зниження курсу гривні, яка можливо є явищем тимчасовим.

За даними Державного комітету статистики індекс споживчих цін (індекс інфляції) за період січень-листопад 2001 р. становив 114,5%, тоді як розрахунковий індекс мав складати 119,5%. Це дає підстави стверджувати, що Уряду в цілому вдалося утримати контроль над інфляцією і навіть досягти її певного зниження в порівнянні з плановими показниками.

5.7. В 2001 р. відбулася нормалізація ситуації з внутрішнім державним боргом, зріс обсяг державних надходжень і зменшився рівень дефіциту державного бюджету.

Станом на 1 вересня 2001 р. державний борг зменшився з 16 млрд. грн. на початку року до 12,6 млрд.грн. Було в 4 рази скорочено дефіцит державного бюджету. В серпні цього року були завершені конверсійні процедури, внаслідок яких було значною мірою усунуто фактор тиску іноземного спекулятивного капіталу на внутрішній ринок. За твердженням Міністерства фінансів дефіцит бюджету перестав бути дестабілізуючим фактором для державного боргу та розвитку економіки. За рахунок збільшення надходжень протягом року вдалося досить істотно скоротити заборгованість по всіх соціальних виплатах, що позитивно вплинуло на соціальний клімат в суспільстві.

6. Економіка регіонів

6.1. За даними досліджень, проведених Українським фондом підтримки підприємництва, в Україні є **група областей, в яких склалися сприятливі умови для розвитку підприємництва**. Це Донецька, Одеська, Полтавська, Харківська, Дніпропетровська, Львівська області та м. Київ. В цих регіонах високі показники розвитку трудових та матеріальних ресурсів, стану економіки, рівня управління нею, стану соціально-психологічного клімату. Ці показники також є досить високими в Київській, Запорізькій та Луганській областях.

Існування ядра регіонів з високим підприємницьким потенціалом складає об'єктивну основу для розгортання інвестиційного процесу, підйому економіки держави та підвищення добробуту її населення.

6.2. Разом з тим, в країні зберігаються **і істотні регіональні диспропорції**. Зворотним боком гіперконцентрації продуктивних сил у Донбасі, Придніпров'ї та Прикарпатті є недостатня розвиненість таких областей, як Волинська, Кіровоградська, Івано-Франківська, Рівненська, Херсонська, Чернівецька та Закарпатська. Так, максимальне значення вартості основних фондів у Донецькій області переважає мінімальне у Закарпатській в 8,4 рази, а співвідношення максимального і мінімального обсягів капіталовкладень різниться у 10,9 рази.

Звідси випливає і різниця у місцевих бюджетах за видатками на душу населення в цілому, в тому числі на освіту, охорону здоров'я соціальний захист, житлово-комунальне господарство (див.табл.7).

Таблиця 7

Рейтинг видатків місцевих бюджетів по регіонах на 1999 р. (в розрахунку на душу населення)

Області	Всього видаткі в	Освіт а	Охорона здоров'я	Соціальни й захист	Житлово- комунальне господарство
<i>Середнє</i>	289,33	67,44	64,15	49,25	26,65
м. Київ	561,21	119,30	103,49	64,78	82,82
Полтавська	466,16	88,85	81,81	94,78	29,58
Харківська	367,83	62,02	65,98	75,6	31,08
м. Севастополь	326,78	79,93	71,02	19,54	78,45
Запорізька	322,57	72,31	76,78	40,68	28,08
Київська	322,24	70,50	57,70	31,37	14,54
Миколаївська	313,86	61,40	49,50	46,22	21,49
Донецька	298,10	67,23	73,89	51,73	35,46
Житомирська	297,58	83,55	70,20	65,58	16,21
Дніпропетровська	294,45	64,62	65,51	39,10	35,10
Черкаська	269,46	69,59	65,48	60,42	26,83

Хмельницька	258,18	70,82	64,01	53,82	12,08
Сумська	253,47	54,50	58,35	65,64	13,59
Одеська	249,83	54,89	54,93	26,60	35,52
Рівненська	249,29	71,39	71,05	41,38	21,59
Івано-Франківська	244,10	64,35	57,94	59,80	11,95
Волинська	241,28	67,31	53,17	41,17	21,07
АР Крим	240,82	70,16	65,97	39,39	18,89
Херсонська	235,35	67,21	59,41	29,88	14,01
Львівська	229,97	54,96	51,90	53,54	21,84
Закарпатська	229,94	65,08	47,00	56,58	13,88
Кіровоградська	223,98	63,55	54,91	45,35	16,94
Чернівецька	220,61	74,73	58,29	39,42	7,94
Тернопільська	218,20	62,95	56,51	41,23	10,19
Чернігівська	214,98	58,09	58,32	42,20	8,53
Луганська	212,96	42,93	50,19	33,21	25,39
Вінницька	197,51	53,63	48,99	41,48	8,98

Як видно з наведених даних, різниця між показниками найбільш розвинених та відсталих регіонів складає декілька разів.

Регіональні диспропорції позначаються на криміногенній ситуації в країні, сприяючи утворенню областей з підвищеною концентрацією злочинності, міграції кримінально-активних елементів.

Як свідчить аналіз, до криміногенних факторів в економічній сфері можна віднести:

- *технічна відсталість основних фондів, зниження рівня науково-технічного потенціалу;*
- *недостатність інвестицій;*
- *повільне реформування інституційних відносин;*
- *значні диспропорції в структурі економіки;*
- *виникнення нових форм господарювання, різке зростання кількості господарюючих суб'єктів;*
- *функціонування потужного тіньового сектору, перш за все підпільної економіки;*
- *скорочення обсягу ВВП;*
- *існування паралельного неконтрольованого грошового обігу;*
- *бартеризація фінансової системи;*
- *значний зовнішній борг;*
- *складність та неефективність податкової системи;*
- *істотні регіональні диспропорції в розвитку економіки.*
- *До чинників антикриміногенного характеру належать:*
- *розширення форм залучення інвестицій в країну;*
- *зростання обсягів промислового виробництва;*
- *відносна стабільність курсу національної грошової одиниці, невисокі темпи зростання та відсутність різких коливань рівня інфляції та цін;*

– нормалізація ситуації з внутрішнім державним боргом, зростання обсягу державних надходжень та зменшення рівня дефіциту державного бюджету;

– наявність ядра областей з високим потенціалом економічного розвитку.

С о ц і а л ь н а с ф е р а

7. Рівень матеріального забезпечення населення

7.1. В 2001 р. збереглася тенденція зменшення реальних грошових доходів населення - основного джерела існування більшості громадян.

Таблиця 8

Динаміка реальних грошових доходів населення

Рівень реальних грошових доходів у % до попереднього року	1997	1998	1999	2001
	- 13,8	- 7,2	- 4,7	- 11,8

З таблиці видно, що зростання номінальних доходів не встигає за інфляцією, внаслідок чого реальні грошові доходи населення знов істотно скоротились. Середньомісячний грошовий дохід на душу населення зменшився в порівнянні з минулим роком з 91,7 до 88,8 грн.

Попри певне скорочення значною залишається заборгованість з виплати заробітної плати та інших видів соціальних виплат. Її загальний обсяг становить в даний час близько 32,7 млрд.грн. Збільшилась заборгованість в Запорізькій, Полтавській і Харківській областях. Значним є рівень заборгованості у Тернопільській області - 5,1 місяця, Рівненській - 4,3, Херсонській - 3,7 місяці при загальній заборгованості по місцевих бюджетах - 1,4 місяця.

7.2. За статистичними даними в Україні спостерігається **н и з ь к и й рівень оплати праці ряду категорій працівників**. Найвищий рівень оплати праці відмічається у працівників атомних електростанцій (487 грн.), газової (443 грн.), нафтодобувної (441 грн.) та нафтопереробної промисловості (407 грн.). Натомість працівники охорони здоров'я, соціального забезпечення, освіти, культури отримують у 3 рази менше.

Дія двох зазначених факторів звужує можливість існування за рахунок легальних джерел і сприяє поширенню серед громадян протиправних форм здобуття доходів.

7.3. В 2001 р. вдалося досягти **с к о р о ч е н н я рівня заборгованості з соціальних виплат**. За період діяльності Уряду заборгованість з заробітної плати працівників бюджетних установ було зменшено на 53,6%, заборгованість з стипендій була ліквідована

взагалі, на 36,2% знизився рівень заборгованості з різних соціальних виплат, на 5,2% - заборгованість з усіх видів пенсій.

Головне значення цього чинника полягає в тому, що він означає для суспільства певне покращання економічної та соціальної ситуації, закінчення періоду тривалого падіння, підтверджує дієвість державної економічної політики. Все це позитивно позначається і на криміногенній ситуації.

8. Соціальна структура населення

8.1. Соціальна структура населення характеризується перш за все **зростанням долі осіб з невисоким рівнем доходів та різкою поляризацією за цим показником**. Так, за вибірковими статистичними даними питома вага осіб, чий середньодушовий грошовий дохід у місяць складає до 30 грн., становить 16,4%, від 30 до 60 грн. - 26,5%, від 60 до 90 грн. - 22,3%, від 90 до 120 грн. - 15,0%, від 120 до 180 грн. - 12,9%, від 180 до 240 грн. - 8,1%, від 240 до 300 грн. і вище - 2,8%. Отже, більше половини населення знаходяться у скрутному матеріальному становищі, з них близько третини перебувають за межею малозабезпеченості, 27-29% - мають змогу більш-менш пристойно харчуватись і задовольняти деякі поточні потреби і 10-11% є певною мірою забезпеченими. Ці дані дають уявлення про картину в цілому, але оцінювати їх слід дуже обережно, перш за все, через неврахування доходів тіньового сектора економіки, великих доходів багатих осіб тощо.

8.2. В країні спостерігається **поступове формування забезпеченого прошарку населення середнього класу**. Внаслідок кризової ситуації кінця 1999-початку 2001 р. його питома вага до всього населення в суспільстві дещо зменшилась, але і зараз за оцінками складає 8-10%. Офіційні статистичні дані не дають можливості більш чітко визначити кількісні параметри цього прошарку населення та охарактеризувати його структуру. Одним з показників процесу формування середнього класу є постійне зростання вкладів у комерційних банках України.

Таблиця 9

Динаміка вкладів населення у комерційних банках України в національній та іноземній валюті (на кінець року, млн.грн.)

	1997	1998	1999	2001
Всього	1277	2297	3089	4325
у тому числі:				
Ощадбанк	565	767	811	1137
інші комерційні банки	666	1530	2278	3188

Вклади населення протягом останніх років зростали дуже високими темпами: у 1998 р. - +79,9%, у 1999 р. - + 34,5%, у 2001 р. - + 40,0%. У поточному році вони склали 4,3 млрд.грн. Зрозуміло, що ці гроші не можуть

належати більшості населення, яке перебуває у дуже скрутному становищі. Отже, достатньо обґрунтованим є припущення про зростання грошових нагромаджень саме середнього класу.

Антикриміногенне значення цього процесу полягає в тому, що він відбиває формування соціальної основи ринкової економіки, підтягує до свого рівня інші верстви населення, демонструє дієвість ринкових реформ.

Величезний відсоток збіднілого населення з одного боку і наявність соціальних груп з великими доходами є дуже небезпечним в соціальному плані. Цей фактор породжує у частини населення, особливо молоді, прагнення до досягнення добробуту будь-яким чином, в тому числі шляхом скоєння злочинів.

8.3. Негативною характеристикою соціальної структури є зростаюча маргіналізація частини населення. За оцінками експертів в містах зростає кількість дітей та підлітків, що втратили родичів, залишили сім'ю і знаходяться поза контролем суспільства. В великих містах їх кількість сягає 15-20 тис. осіб. Вони схильні до антисуспільних форм поведінки, жебракують, скоюють крадіжки, грабежі. За останні роки збільшилась чисельність безпритульних і жебраків.

Ці категорії населення формують специфічне антисуспільне середовище, яке дедалі більше впливає на криміногенну ситуацію.

9. Зайнятість населення

9.1. Зростання кількості безробітних є вагомим криміногенним чинником, негативний вплив якого знаходить безпосереднє відображення в статистиці злочинності.

Таблиця 10

Динаміка кількості офіційно зареєстрованих безробітних в Україні

	1997	1998	1999	2001
Всього (тис.)	126,9	351,1	637,1	1181
% до попереднього року	-	+ 176,7	+ 81,5	+ 85,4

Динаміка кількості офіційно зареєстрованих безробітних є дуже високою. Протягом останніх трьох років їх кількість зростала щороку в середньому більш ніж у два рази. Але їх кількість за офіційними даними є відносно невеликою і складає 5% працездатного населення відповідного віку. Найбільшим цей показник в 2001 р. був в Івано-Франківській (7,2%), Чернігівській (6,5%), Волинській (6,0%), Житомирській (5,8%), Рівненській (5,6%), Тернопільській (5,4%), Сумській (5,3%) та Закарпатській (5,1%) областях.

Між тим, є підстави стверджувати, що офіційні показники безробіття далеко не в повній мірі відбивають реальні масштаби цього соціального явища. За результатами вибірових обстежень населення, проведених у жовтні

1996-1998 рр. та у листопаді 1999 р., дані, розраховані за методологією Міжнародної організації праці, виглядають наступним чином.

Таблиця 11

**Розрахунковий рівень безробіття працездатного населення України
за регіонами**

	1996		1998		1999	
	Кількість безробітних, тис.осіб	Рівень безробіття у відсотках	Кількість безробітних, тис.осіб	Рівень безробіття у відсотках	Кількість безробітних, тис.осіб	Рівень безробіття у відсотках
Україна	1437,0	5,6	2330,1	8,9	2937,1	11,3
Автономна Республіка Крим	80,6	6,9	104,0	9,7	137,3	12,8
області						
Вінницька	38,4	3,8	56,4	5,4	87,4	8,4
Волинська	28,3	6,0	50,2	9,7	63,2	12,2
Дніпропетровська	83,3	4,7	164,5	8,9	222,1	12,1
Донецька	140,3	4,8	210,0	7,6	252,0	9,2
Житомирська	47,3	7,1	70,0	9,2	88,1	11,6
Закарпатська	38,2	6,1	74,4	12,2	93,7	15,1
Запорізька	58,1	6,3	106,6	11,3	134,2	14,3
Івано-Франківська	51,8	7,0	81,7	11,4	97,9	13,7
Київська	47,8	4,9	82,6	7,1	110,8	9,5
Кіровоградська	37,0	6,1	74,1	11,5	93,3	14,5
Луганська	94,3	7,1	125,8	9,6	158,3	12,4
Львівська	108,8	7,6	195,8	12,7	229,0	14,9
Миколаївська	44,5	6,2	55,9	8,5	81,1	12,5
Одеська	59,4	4,3	84,6	6,2	106,5	7,9
Полтавська	41,6	4,8	73,1	8,6	92,2	11,1
Рівненська	38,6	6,6	62,3	11,2	78,3	14,1
Сумська	34,5	4,8	51,2	6,8	64,5	8,6
Тернопільська	22,9	4,3	35,2	6,4	46,5	8,4
Харківська	99,3	6,4	136,8	9,2	171,3	11,7
Херсонська	35,0	5,2	66,1	10,4	72,7	11,5
Хмельницька	33,0	3,9	57,3	6,6	70,9	8,2
Черкаська	45,6	6,1	61,6	8,2	77,5	10,3
Чернівецька	21,4	4,5	35,1	8,8	46,3	11,6
Чернігівська	29,1	3,9	42,9	6,6	54,0	8,4
м.Київ	77,9	7,2	160,7	11,1	194,3	13,2
м.Севастополь	-	-	11,2	6,9	13,7	8,5

Згідно з дослідницькими даними, кількість фактично безробітних вже в 1996 р. становила 1,437 млн. або 5,6% економічно активного населення працездатного віку. В 1999 р. таких осіб було вже близько 3 млн. (11,3%), а в 2001 р. цей показник став ще більшим. По вищевказаній групі областей цей показник сягнув 12-15%.

Наведене дає підстави стверджувати, що рівень безробіття в Україні за останні роки істотно зріс. Фактична кількість осіб, що не працюють, вже досягла середнього показника по країнах Євросоюзу (11,3%). І це при тому, що в державі ще не відбулася структурна перебудова промисловості, гальмується приватизація великих підприємств, тобто ще не діють чинники, які можуть призвести до значно більшого вивільнення працівників. За таких умов вплив зростання безробіття на криміногенну ситуацію є дуже значним.

9.2. Спостерігається досить **висока трудова активність частини населення**. В скрутних умовах громадяни використовують всі можливості для легального заробітку - сумісництво, продаж продуктів та надання послуг тощо. Ця тенденція може розглядатися як фактор антикриміногенного характеру, оскільки вона становить реальну альтернативу антисуспільному способу поведінки.

10. Демографічна структура населення

Структура населення України за віком виглядає наступним чином.

Таблиця 12

Структура населення України за віком (млн.чол.)

	1997	1998	1999	2001
Кількість постійного населення	50,6	50,2	49,9	49,6
у тому числі у віці:				
- молодше працездатного	10,7	10,4	10,0	9,7
- працездатному	28,3	28,2	28,2	28,1
- старше працездатного	11,6	11,6	11,7	11,8

Основними тенденціями за останні три роки є зменшення загальної чисельності населення та населення **вікових груп молодше працездатного та працездатного віку** та деяке збільшення кількості осіб старше працездатного віку. Ці тенденції є негативними в економічному та соціальному плані, але їх вплив на криміногенну ситуацію об'єктивно є позитивним. Скорочення кількості осіб, які знаходяться у віці, коли найчастіше скоюються злочини, призводить на даному відрізку часу до звуження потенційної соціальної бази злочинності. Цей фактор є одним з важливих чинників скорочення загального рівня злочинності.

11. Міграція населення

11.1. В Україні досить інтенсивно відбувається процес **неконтрольованої міграції осіб з країн СНД та інших зарубіжних країн**. В 2001 р. було виявлено близько 13 тис. нелегальних емігрантів. Майже 60% іноземців, що їдуть на навчання, до свого вузу не дістаються і осідають в країні або їдуть транзитом далі. Для нелегальної міграції активно використовуються

туристичний бізнес, родинні візи. За останні 3 роки було затримано понад 3300 осіб, в основному колишні громадяни Афганістану. Тільки в першу неділю проведення на державному кордоні операції «Бар'єр» було затримано понад 300 порушників, більшість з яких - нелегальні мігранти.

Мігранти складають специфічну соціальну групу, представники якої досить часто стають як суб'єктами (контрабанда, розповсюдження наркотиків), так і жертвами вчинення злочинів (бізнес, пов'язаний з нелегальною міграцією, розкрадання, вчинені у різних формах).

11.2. За даними Інституту економіки України, в країні відбувається процес **міграції з міст в сільську місцевість**. Він йде досить невисокими темпами, але за умови подальшого продовження, здатен певним чином зменшити соціальне навантаження на інфраструктуру міст і позитивно вплинути на криміногенну ситуацію в країні.

Отже, в соціальній сфері до криміногенних факторів можна віднести:

- зменшення реальних грошових доходів населення;
- низький рівень оплати праці ряду категорій працівників;
- зростання долі осіб з невисоким рівнем доходів та різку поляризацію населення за цим показником;
- зростання маргіналізації частини населення;
- зростання кількості безробітних;
- неконтрольовану міграцію осіб з країн СНД та зарубіжних країн.

До факторів, що позитивно впливають на криміногенну ситуацію, належать:

- скорочення рівня заборгованості з соціальних виплат;
- поступове формування забезпеченого прошарку населення - середнього класу;
- висока трудова активність населення;
- зменшення чисельності населення вікових груп молодше працездатного та працездатного віку;
- початок зворотної міграції з міст в сільську місцевість.

Політико-правова сфера

12 Політична ситуація в суспільстві

12.1. В процесі виборів Президента України був виявлений **високий рівень політичної єдності в суспільстві та вагома підтримка курсу економічних реформ**. За діючого Президента України Л.Д.Кучму проголосувало 15,9 млн. громадян або 56,3%, що брали участь у голосуванні. На його користь висловились понад половина виборців, що голосували, в 14 регіонах країни.

Цей результат не тільки підвищує рівень легітимності влади, але й свідчить про формування в суспільстві політичної більшості, яка дотримується ідеї стабільності та поступової розбудови розвинутої ринкової економіки, правової демократичної держави, боротьби із злочинністю та підвищення рівня законності в країні.

12.2. В суспільстві, в тому числі під час президентської компанії, спостерігалось **дотримання усіма політичними силами правових, цивілізованих форм вирішення політичних конфліктів, утримання від силових форм протистояння.**

В 2001 р. політичний процес відбувся в межах правового поля, страйковий рух мав в основному економічний характер, не було зафіксовано факти дестабілізації соціально-економічної ситуації в регіонах. Цей чинник позитивно впливає не тільки на формування політичної єдності в суспільстві, але й сприяє підвищенню в країні рівня цивілізованості і культури, нормального соціально-психологічного клімату і, відповідно, покращанню криміногенної обстановки.

13. Рівень державного управління

13.1. Спостерігається **низький рівень авторитета влади, особливо місцевої, падіння дисципліни, розповсюдження корупції.** Результати практичної діяльності свідчать про неналежне відношення представників влади до виконання своїх обов'язків, недостатній рівень їх компетентності та моральні якості. Про це ж свідчать і результати опитування населення.

Досить серйозною проблемою для країни є корупція. Більше половини опитаних представників бізнесових кіл відмічають, що їм відомі випадки вирішення питань в державних органах за допомогою хабара. За оцінкою міжнародних експертів, рівень корупції в Україні є дуже високим. Корупція називається іноземними урядовцями та бізнесменами як одна з основних причин відсутності належного обсягу інвестицій в економіку країни.

Послаблення авторитету влади, розповсюдження корупції мають своїм наслідком поширення антисуспільних форм поведінки, руйнацію поваги до закону, розповсюдження злочинності, в тому числі таких її небезпечних видів як організована та економічна злочинність.

13.2. **Недостатня ефективність системи державного управління, втрата належного контролю за багатьма соціально-економічними процесами** проявляються в багатьох сферах суспільного життя - управлінні державним господарським комплексом, приватизації, зовнішньоекономічній діяльності. Значна кількість державних рішень приймається на основі хибної інформації або невірної аналізу, є нереальними та не виконуються. Послаблена система контролю за виконанням таких рішень.

Значна частина органів місцевого самоврядування слабо впливає на економічні та соціальні процеси на відповідних територіях. Спостерігається низький рівень знань посадовими особами вимог законодавства, недостатність контролю місцевих рад за діяльністю їх виконавчих комітетів, що нерідко створює умови для зловживань та злочинів.

Загальним недоліком значної кількості державних службовців всіх рівнів є неготовність працювати в умовах ринку, зловживання старими, адміністративними методами роботи, поширення неправових зв'язків з лобістськими групами, у тому числі - антисуспільного характеру.

14. Стан правової бази

14.1. За визнанням більшості господарників та правників **економічне законодавство України має досить серйозні недоліки**. Це стосується правового регулювання таких сфер як оподаткування, приватизація, зовнішньоекономічна діяльність, реєстрація суб'єктів підприємництва та контроль за їх діяльністю. Для нормотворчості в цих сферах характерна безсистемність, невиправдана множинність актів різних рівнів, наявність великої кількості прогалин, протиріч та неузгодженостей.

За оцінками правоохоронців, недоліки в економічному законодавстві досить часто створюють сприятливі умови для злочинної діяльності в сфері господарювання.

14.2. Істотним чинником впливу на криміногенну ситуацію в країні може стати **прийняття нових Кримінального та Кримінально - процесуального кодексів України**. Можна припустити, що в Кримінальному кодексі буде переважати процес декриміналізації, тобто скасування кримінальної відповідальності за ряд діянь, що не становлять великої суспільної небезпеки. Внаслідок цього кількість злочинів може зазнати досить істотного скорочення.

Що стосується Кримінально-процесуального кодексу, то його прийняття може вплинути на криміногенну ситуацію не відразу, але за характером це імовірно буде вплив, спрямований на певне скорочення рівня злочинності. Це може статися за рахунок нормативного закріплення більш обґрунтованих та диференційованих процедур розгляду заяв про злочини в залежності від ступеня їх тяжкості, встановлення нових строків проведення розслідувань тощо.

14.3. Позитивний вплив на розвиток підприємництва в цілому, і малого підприємництва зокрема, має **прийняття Указів Президента України щодо дерегулювання підприємницької діяльності та встановлення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва**. Прийняття цих указів має позитивне значення не тільки для розвитку економіки, але й сприяє виходу частини підприємців з тіні, зниженню рівня економічної злочинності.

Серед політико-правових факторів до криміногенних слід віднести:

- *низький рівень авторитету влади, особливо місцевої, падіння дисципліни, розповсюдження корупції;*
- *недостатню ефективність системи державного управління, втрату контролю за багатьма соціально-економічними процесами;*
- *серйозні недоліки економічного законодавства України.*

Антикриміногенними чинниками в цій сфері є:

- високий рівень політичної єдності в суспільстві та вагома підтримка курсу економічних реформ на президентських виборах;
- дотримання усіма політичними силами правових цивілізованих форм вирішення політичних конфліктів, утримання від екстремістських дій;
- прийняття нових Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України;
- закріплення нормативних положень щодо вдосконалення умов підприємницької діяльності та розвитку малого підприємництва.

Соціально-психологічна сфера

15. Ставлення населення до суспільства та його цінностей

15.1. В 2001 р. було зафіксоване формування в суспільстві соціального ядра, яке підтримує реформаторський курс керівництва країни, ідеологію ринкової економіки та демократичної правової держави. Підтвердженням цього факту є вибори Президента України, на яких за цей курс висловились майже 40% громадян України, що мають виборче право.

На цій підставі можна зробити висновок про поступове формування в державі певного кола ідей, навколо яких можлива консолідація суспільства, створення законослухняної більшості громадян, що є могутнім фактором оздоровлення криміногенної обстановки.

15.2. **Значна частина населення, схильна до неповаги до закону, переконана, особливо молодь, у припустимості протиправної поведінки для забезпечення своїх інтересів в умовах кризи в суспільстві.** За даними останніх опитувань громадської думки на перше місце серед факторів, що зумовлюють успіх в суспільстві ставляться влада (91,3% респондентів), дохід (91,2%), власність (64,8%), незаконні дії (52,7%). Натомість позитивні цінності вважають дієвим засобом успіху значно менший відсоток учасників опитування. Так, на такі фактори як освіта вказали 35,6% респондентів, талант, здібності – 34,8%, професія – 30,1%.

Яскравим проявом цих настроїв є значне розповсюдження протиправних дій в сфері виробництва товарів, торгівлі, переміщення товарів через кордон. Новим явищем цього плану стали крадіжки навіть з ризиком для життя обладнання електромереж та трансформаторних будок для здобуття кольорових металів. Останнім часом внаслідок цього «бізнесу» гинуть люди, вітчизняній енергетиці завдано збитків на 15 млн. грн.

Збереження у частині громадян установки на припустимість протиправних дій з метою здобуття добробуту, створює у них досить серйозну мотивацію до вчинення злочинів і має розглядатися як фактор криміногенного характеру.

15.3. Наведені дослідницькі дані дають підстави для констатації такого негативного соціально-психологічного фактору, як **зменшення у**

частини населення поваги до традиційних соціальних цінностей – освіти, науки, культури, професійної майстерності тощо. Так, зменшилась питома вага молоді, що працює в галузях економіки (з 17,2% від загальної кількості зайнятих у 1997 р. до 16,8% у 2001 р.).

В даний час молодих людей у науці майже вдвічі менше ніж у торгівлі, і у 3,8 рази менше ніж у кредитно-фінансовій сфері.

Цей процес послаблює моральні засади суспільного життя, полегшує дію вищенаведених криміногенних факторів.

15.4. Збереження більшістю населення установки на досягнення життєвого успіху шляхом чесної праці є фактором позитивного характеру. Про його дієвість свідчить такий факт, як значна трудова активність великої кількості населення.

16. Ставлення населення до органів внутрішніх справ

В ставленні населення до органів внутрішніх справ. Так, дещо збільшився відсоток осіб, які задоволені діяльністю міліції по боротьбі зі злочинністю. Якщо в 1999 р. за даними опитування учнівської молоді м. Києва оцінку «відмінно-добре» дали 8,0% респондентів, «задовільно» – 43,5%, то результати аналогічного опитування, проведеного в 2001 р. такі: «відмінно-добре» – 10,3%, «задовільно» – 49,6%. Більше половини опитаних позитивно оцінили діяльність міліції по охороні громадського порядку, забезпеченню безпеки дорожнього руху. Разом з тим, значно переважають негативні оцінки діяльності по боротьбі з посадовими злочинами (оцінка «незадовільно» – 80,9%), кишеньковими крадіжками (89,6%), розкраданнями державного майна (71,7%).

Слід також зазначити, що серед осіб, що постраждали від злочинів і не заявили про це в міліцію, істотно змінились мотиви такої поведінки. Якщо в минулому році найбільша кількість відповідей вказувала на такий мотив неповідомлення як невіра у спроможність міліції розкрити злочин (42%). То в цьому році ситуація виглядає для міліції більш сприятливою. Найбільша кількість відповідей припадає на такий мотив як малозначущість злочину та незначна шкода від нього (47,9%). На невіру в спроможність міліції розкрити злочин було вказано у 23,3% відповідей на зазначене питання.

В соціально-психологічній сфері до криміногенних факторів належать:

- *схильність значної частини населення до правового нігілізму, неповаги до закону, розповсюдження переконання, особливо у молоді у припустимості протиправної поведінки в умовах кризи в суспільстві;*

- *зменшення у частини населення поваги до традиційних соціальних цінностей – освіти, науку, культури, професійної майстерності.*

Чинниками, що запобігають злочинній поведінці є:

- формування в суспільстві соціального ядра, яке підтримує реформаторський курс керівництва держави, ідеологію ринкової економіки та демократичної правової держави;

-збереження більшістю населення установки на досягнення успіху шляхом чесної праці;

- позитивні зміни в ставленні населення до органів внутрішніх справ.

Стан органів внутрішніх справ (ОВС)

17. Структура кадрів ОВС за віком

Згідно зі статистичними даними відбувається процес надто різкого омолодження начальницького складу в ОВС та в окремих службах. Частка осіб начальницького складу у віці до 30 років збільшилась в цілому по ОВС з 26,9% у 1993 р. до 34,9% у 1999 р., кримінального розшуку з 41,4% до 49,6%, слідства – з 29,0% до 43,9%, підрозділів БЕЗ – з 28,5 до 41,8%, дільничних інспекторів міліції – з 34,7 до 41,9%, підрозділів БОЗ – з 21,1 до 23,2%. Відповідно істотно зменшилась частка працівників у віці від 31 до 45 років, тобто тих, хто має значний досвід, набув професійної майстерності і зберігає високий рівень працездатності. По начальницькому складу в цілому їх питома вага зменшилась з 63,7% до 59,3%, по підрозділах кримінального розшуку – з 55,0 до 48,3%, слідства – з 60,9 до 50,0%, БЕЗ – з 67,4 до 53,7%, БОЗ – з 70,6 до 68,3%.

Таблиця 13

Структура кадрів ОВС в цілому та за віком (у % до загальної кількості)

	1993						1999					
	н/с вцілому	к/р	слі дств во	БЕ З	БО З	ДІ М	н/с вцілому	к/р	слі дств во	БЕ З	БО З	ДІ М
до 30 років	26,9	41,4	29,1	28,5	21,1	34,7	34,9	49,6	43,8	41,8	23,2	41,9
від 31 до 45 років	63,8	55,1	60,9	67,4	70,6	60,0	59,2	48,3	50,0	54,7	68,3	56,1
від 46 до 50 років	5,6	2,3	5,0	2,9	6,0	3,6	4,5	1,6	4,2	2,9	7,5	1,8
від 51 до 55 років	2,9	1,0	3,3	1,0	2,2	1,4	1,0	0,3	1,2	0,5	1,0	0,2
старше 55 років	0,8	0,4	1,7	0,2	0,1	0,3	,4	0,2	0,8	0,1	0,0	0,1

Внаслідок цих процесів зазначена структура характеризується явним перекосом в бік осіб віком до 45 років. Вони становлять від 91,5 до 97,9% співробітників ОВС в цілому та провідних служб. Цей процес дещо завуальований через недосконалість форми статистичної звітності, в якій визначений нерівномірно широкий інтервал для групи 31-45 річних (15 років). Внаслідок цього не можна визначити скільки в цій групі осіб у віці від 31 до 35 років, від 36 до 40 років і т.п. Але є підстави припустити, що переважають

саме ті особи, кому тільки за тридцять. Якщо це вірно, то ситуація виглядає ще більш несприятливою.

Зниження питомої ваги досвідчених та кваліфікованих працівників суттєво порушує оптимальну структуру ОВС, нормальний процес передачі молодшим за віком працівникам навичок роботи і в кінцевому підсумку веде до зниження рівня роботи ОВС в цілому та її провідних служб.

18. Структура кадрів ОВС за стажем роботи

В динаміці показників, що характеризують структуру ОВС та провідних служб за стажем роботи співробітників начальницького складу спостерігається аналогічна тенденція - збільшення кількості осіб за стажем до 10 років і зменшення цього показника відносно працівників з більшим стажем роботи.

Таблиця 14

Структура кадрів ОВС в цілому та провідних служб за загальним стажем роботи (% до загальної кількості)

	1993						1999					
	н/с вці ло му	к/р	слі дст во	БЕ З	БО З	ДІ М	н/с вці ло му	к/р	слі дст во	БЕ З	БО З	ДІ М
до 1 року	6,1	6,2	3,5	7,4	4,0	6,7	2,4	2,3	1,3	2,5	0,6	2,6
від до 3 років	10,9	13, 1	10, 6	13, 0	6,8	13, 5	10, 9	10, 0	6,3	11, 9	4,7	12, 1
від 3 до 10 років	33,7	41, 8	35, 8	44, 8	32, 0	36, 5	46, 2	59, 1	52, 4	54, 6	40, 7	52, 5
від 10 до 20 років	38,1	32, 9	31, 5	28, 4	42, 2	35, 8	32, 6	24, 6	31, 2	26, 9	42, 4	28, 9
від 20 до 25 років	8,6	4,9	7,5	28, 4	42, 2	35, 8	32, 6	24, 6	31, 2	26, 9	42, 4	28, 9
більше 25 років	2,6	1,2	4,0	1,2	2,7	1,4	1,9	0,9	3,2	1,2	2,4	0,7

Дія даної тенденції дещо ускладнилась внаслідок процесу скорочення кадрів, що відбувався в ОВС в 1998 - 1999 рр. В зв'язку з цим помітно зменшилась питома вага осіб, що працюють до 1 року - в цілому по ОВС з 6,1 в 1993 р. до 2,4% в 1999 р. Відмічається деяке зменшення в провідних службах відсотку співробітників, що перебувають в них від 1 до 3 років (в середньому на 2-4%). Разом з тим, по ОВС в цілому та зазначених службах істотно зросла частка осіб, що працюють протягом 3-10 років. В усіх провідних службах окрім БОЗ на них припадає більше половини всіх працюючих. В цьому випадку також невідомим є більш диференційований розподіл співробітників даної категорії. Адже є велика різниця між фахівцем, що працює 3-5 років та тим, чий стаж наближається до 8-10 років.

Зростання питомої ваги осіб зі стажем 3-10 років супроводжувалась як і в попередньому випадку зменшенням цього показника щодо співробітників зі стажем понад 10 років.

Ще більш характерними виглядають статистичні показники щодо строку роботи співробітників начальницького складу саме в даних службах (спеціального стажу).

Таблиця 15

**Структура кадрів провідних служб
ОВС за спеціальним стажем
(у % до загальної кількості)**

	1993					1999				
	к/р	слід ство	БЕЗ	БОЗ	ДІМ	к/р	слід ство	БЕЗ	БОЗ	ДІМ
до 1 року	21,8	21,0	18,1	6,0	17,9	17,3	17,1	14,9	14,2	18,1
від 1 до 3 років	33,4	27,9	25,7	10,	35,2	27,7	28,5	25,1	34,4	25,4
від 3 до 5 років	15,2	14,1	13,1	12,6	14,3	24,3	21,4	26,0	37,5	22,1
від 5 до 10 років	18,0	17,7	28,7	17,9	19,2	23,1	21,1	21,9	13,8	25,4
від 10 і більше	11,6	19,3	14,5	63,9	13,4	7,6	11,8	12,1	0,1	9

Статистика свідчить про те, що в 1999 р. лише біля 30% співробітників (а в БЕЗ - 13,9%) працювали в цих службах 5 років і більше. Тоді як відомо, що формування професіонала достатньо високого рівня потребує 8-10 років. Отже, абсолютна більшість працівників зазначених служб мали недостатній досвід роботи по відповідних напрямках боротьби зі злочинністю, що не могло не позначитись на їх діяльності.

19. Структура кадрів ОВС за рівнем освіти

За результатами аналізу зберігається тенденція істотного **зниження рівня юридичної освіти співробітників ОВС.**

Таблиця 16.

**Структура кадрів ОВС та провідних служб
за рівнем юридичної освіти
(у % до загальної кількості)**

	1993						1999					
	н/с вці лому	к/р	слі дст во	БЕ З	БО З	ДІ М	н/с вці ло му	к/р	слі дст во	БЕ З	БО З	ДІ М
1. Спеціалісти магістри-юристи	29,1	23,6	78,2	29,8	48,7	29,3	16,6	18,4	59,7	41,6	25,1	16,2
2. Молодші спеціалісти- юристи	21,4	45,3	16,6	9,8	9,5	50,3	17,8	31,0	29,5	13,1	11,8	31,8

Згідно з наведеними даними частка співробітників, що мають вищу юридичну освіту зменшилась щодо начальницького складу в цілому з 29,1% у 1993 р. до 16,6% у 1999 р., а частка осіб з середньою юридичною освітою - відповідно з 21,4 до 17,8%. Щодо окремих служб, то навіть у слідстві питома вага фахівців-юристів вищої кваліфікації стала дорівнювати 59,7% (1993 р. - 78,2%).

Таке зниження зазначених показників не може негативно не позначатися на якості правозастосовчої діяльності.

20. Динаміка кадрів ОВС

20.1. На фоні скорочення штатної чисельності працівників ОВС викликає занепокоєння така негативна тенденція як **з р о с т а н н я н е к о м п л е к т у**. За підсумками 1999 р. 7% від загальної кількості посад співробітників атестованого і 8% від посад начальницького складу залишились неуккомплектованими, що в три рази перевищує показники попередніх років.

Некомплект в межах 7-10% спостерігається щодо особового складу всіх провідних служб за винятком ДАІ, ДПС та дорожньої міліції, де цей показник є стабільним тривалий період і склав в 1999 р. 4%.

Наявність цієї тенденції об'єктивно призводить до ускладнення умов роботи співробітників ОВС, збільшення навантаження на них, зниження рівня реєстрації злочинів та діяльності щодо боротьби з ними.

20.2. П р о д о в ж у є т ь с я і н а в і т ь з р о с т а є п р о ц е с в і д т о к у к а д р і в з О В С .

Таблиця 17

Кількість осіб начальницького складу ОВС та провідних служб, звільнених за власним бажанням (у % до загальної кількості)

	1993						1999					
	н/с вціло му	к/р	слід ство	БЕЗ	БОЗ	ДІМ	н/с вціл ому	к/р	слід ство	БЕЗ	БОЗ	ДІМ
Доля звільнених у загальній кількості осіб, що проходять службу	5,3	4,7	5,9	4,0	2,7	5,0	15,5	15,9	15,0	11,9	17,2	21,9
Доля осіб, звільнених за власним бажанням у загальній кількості звільнених	20,2	25,6	23,7	36,8	21,9	25,1	43,2	61,6	54,2	61,4	36,2	54,7

Питома вага осіб, звільнених в 1999 р. з ГОВС зросла в порівнянні з рівнем 1993 р. майже в три рази по системі в цілому та провідних службах. Причому в цьому процесі спостерігається така негативна тенденція як істотне зростання кількості осіб, звільнених за власним бажанням. Їх доля у загальній кількості звільнених з ОВС зросла з 20,2 у 1993 р. до 43,2% тобто більш ніж у 2 рази. В службах кримінального розшуку та боротьби з економічною злочинністю цей показник перевищував 60%, а в слідстві половину.

Такі масштаби звільнення кадрів ОВС виглядають надмірними, оскільки порушується природний процес зміни поколінь, навчання та передачі досвіду молоді.

21. Рівень дисципліни та дотримання правопорядку в ОВС

За останні два роки спостерігається **з м е н ш е н н я к і л ь к о с т і о с і б , з в і л ь н е н и х з О В С з а н е г а т и в н и м и м о т и в а м и**, хоча цей показник залишається ще досить високим.

Таблиця 18

Динаміка осіб начальницького складу ОВС, звільнених за негативними мотивами (у % до рівня попереднього року)

	1997	1998	1999
Н/с в цілому	—	-8,0	-24,0
в т.ч. к/р	—	-2,2	-34,2
слідство	—	-14,0	-31,2
БЕЗ	—	-7,8	-31,5
БОЗ	—	-25,0	-20,0
ДІМ	—	3,4	-27,4

З таблиці видно, що кількість осіб, звільнених за негативними мотивами з ОВС в цілому та провідних служб зменшилась на третину і більше. Це свідчить про певне підвищення рівня дисципліни та дотримання правових норм їх співробітниками, що має позитивно позначитись на результатах діяльності.

22. Діяльність ОВС та її забезпечення

22.1. Протягом 2001 р. здійснювались заходи щодо **оптимізації структури ОВС у відповідності з вимогами часу, вдосконалення форм та методів їх діяльності.**

Йдеться про запровадження ряду нових комплексних цільових операції, методик розслідування та розкриття фальшування грошей та цінних паперів, різних форм ухилення від сплати податків, незаконного переводу грошей з готівкової форми у безготівкову, контрабанди тощо. Це позитивно позначилось на ефективності діяльності ОВС.

22.2. В 2001 р. **покршилися показники діяльності ОВС щодо розкриття злочинів:** з 74,3 до 77,3% збільшився відсоток розкритих злочинів, в т.ч. по лінії карного розшуку – на 4,1%, в тому числі, тяжких – на 5,4%.

22.3. Як і в попередньому році зберігається тенденція **збільшення навантаження на співробітників ОВС.** Якщо в період 186-1988 рр. на одну штатну одиницю реєструвалось в середньому 1,5 злочини, то в 1999-2001 рр. – 2.

Ситуація є ще гіршою через високу неукомплектованість ряду служб. В таких службах як карний розшук та слідство кількість зареєстрованих злочинів в розрахунку на одного співробітника збільшилась на 6 одиниць. Найбільше зросло навантаження на співробітників чергових частин. Якщо в 1986 р. було зареєстровано 89 злочинів на одного співробітника даної служби, то в 1999 р. – 144.

З кожним роком зростає обсяг роботи по перевірці заяв та повідомлень про злочини. Причому, якщо заява або повідомлення не підтвердились, то

витрати часу на їх перевірку, які бувають досить значними, до загального навантаження не зараховуються.

Перенавантаження негативно впливає на якість роботи співробітників ОВС. Великий обсяг призводить до неможливості виконання всіх правових та методичних вимог до процедури розкриття та розслідування злочинів, зниження його якості. Створюються умови для розповсюдження таких явищ як штучне обмеження інформації про злочини, що фактично скоюються, безвідповідальне ставлення до виконання функціональних обов'язків, які є надмірними та нечітко визначеними.

За результатами дослідження, що проводяться науково-дослідним інститутом НАВСУ, обсяг робіт, які виконуються працівниками основних служб і підрозділів згідно з функціональними обов'язками, значно перевищує науково обґрунтовані нормативи. Коефіцієнти навантаження по основних службах складають: оперуповноважений карного розшуку – 1,49 (майже у 1,5 рази більше норми), слідчий – 1,4, інспектор підрозділу БЕЗ – 1,38, дільничний інспектор міліції – 1,29.

22.4. Затримки виплат заробітної плати в ОВС збереглися і в 2001 р. Якщо на вищих рівнях системи вони є незначними за часом і практично не впливають на ставлення до служби, то на рівні горрайміськорганів ситуація є значно гіршою. Тут затримки виплати заробітної плати сягають декількох місяців і вкрай негативно позначаються на відношенні особового складу до виконання свої обов'язків, сприяють розповсюдженню в ОВС корупційної діяльності.

Якщо врахувати дуже невеликі можливості співробітників ОВС щодо отримання додаткових заробітків, то можна стверджувати, що затримки виплат заробітної плати – один з важливих факторів руйнування професійного ядра та відтоку кадрів з ОВС.

22.5. Рівень матеріально-технічного забезпечення діяльності ОВС по боротьбі зі злочинністю залишається недостатнім. Це особливо гостро відчувається в невеликих містах та сільській місцевості. Такі складові матеріально-технічного забезпечення як автотранспорт, зв'язок, криміналістичне обладнання, комп'ютери, засоби індивідуального захисту, озброєння, ще не відповідають сучасним вимогам. Це не може не позначитися на якості правоохоронної діяльності ОВС.

До факторів криміногенного характеру в даній сфері належать:

- *надто різке омолодження начальницького складу ОВС в цілому та в окремих службах;*
- *зменшення питомої ваги осіб зі стажем роботи понад 10 років, переважання серед співробітників провідних служб осіб, що працюють в них до 5 років;*
- *істотне зниження рівня юридичної освіти;*
- *зростання некомплекту та відток кадрів;*
- *збільшення навантаження на працівників провідних служб;*
- *затримки виплат заробітної плати;*

- недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення діяльності ОВС.

Чинниками позитивного характеру виступають:

- * підвищення рівня дисципліни та законності;
- * оптимізація структури ОВС, вдосконалення форм та методів їх діяльності;
- * покращання показників діяльності щодо розкриття злочинів.

II. ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В 2001 РОЦІ

1. Рівень злочинності та його динаміка

В 2001 р. було зареєстровано 558716 злочинів, на 3% менше в порівнянні з показником минулого року. Можна констатувати збереження тенденції зменшення кількості зареєстрованих злочинів, що спостерігається останні чотири роки.

Таблиця 19

Динаміка кількості злочинів, зареєстрованих в Україні

Показники	1997	1998	1999	2001
Кількість зареєстрованих злочинів	617262	589208	575982	558716
+/- у % до попереднього року	- 3,8	- 4,5	- 2,2	- 3
Коефіцієнт злочинності у розрахунку на 100 тис. населення	1208	1164	1137	1103
+/- у % до попереднього року	- 2,7	- 3,6	- 2,3	- 3
Кількість виявлених осіб, що скоїли злочини	339530	337908	330067	316995
+/- у % до попереднього року	- 0,3	- 0,5	- 2,3	- 4
Коефіцієнт злочинної активності у розрахунку на 100 тис. населення	665	667	651	626
+/- у % до попереднього року	+ 1,1	0,3	- 2,4	- 3,8
З числа виявлених осіб притягнуто до кримінальної відповідальності	281164	284264	272236	268463
+/- у % до попереднього року	- 0,2	1,1	- 4,2	-1,4
Частка від загальної кількості виявлених осіб (у %)	82,8	84,1	82,5	84,7
З числа виявлених осіб	58366	53644	57831	48532

звільнено від кримінальної відповідальності				
+/- у % до попереднього року	- 0,7	- 8,1	7,8	- 16,1
Частка від загальної кількості виявлених осіб (у %)	17,2	15,9	17,5	15,3

Аналогічна тенденція була характерна і для інших загальних показників рівня злочинності. Так, коефіцієнт злочинності в розрахунку на 100 тис. всього населення України склав 1103 (- 3% в порівнянні з показником минулого року).

Зменшилась, як і в попередні роки, кількість виявлених осіб, що скоїли злочини. В 2001 р. було виявлено 316995 таких осіб, що на 4% менше показника минулого року. Коефіцієнт злочинної активності у розрахунку на 100 тис. населення знизився з 665 до 626 у 2001 р. (- 5,8% за 1997-2001 рр.). Слід зазначити, що темп зменшення кількості виявлених осіб вдвічі більший ніж темп зменшення кількості зареєстрованих злочинів, що може стати причиною деякого зниження проценту розкриття злочинів в наступному році.

В 2001 р. як і в 1999 р. було зафіксовано зменшення (-1,4%) кількості виявлених осіб, що скоїли злочини, яких було притягнуто до кримінальної відповідальності. Але їх частка від загальної кількості виявлених осіб зросла до 84,7%. В 2001 р. відбулося скорочення кількості виявлених осіб, звільнених від кримінальної відповідальності (- 44,9% в порівнянні з рівнем 1999 р.), а також їх частки від загальної кількості виявлених осіб (з 17,5% в 1999 р. до 15,3% в 2001 р.). Такі зміни в динаміці зазначених показників свідчать про певне покращання діяльності щодо розкриття злочинів.

2. Динаміка окремих видів злочинів

Доволі суперечливими є показники динаміки за окремими видами злочинів. В 2001 р. зареєстровано зменшення кількості випадків зґвалтування (-3,4%); грабежів державного чи колективного майна (-16,6%) та індивідуального майна громадян (-5,4%); розбійних нападів з метою заволодіння державним або колективним майном громадян (-32,6%), та індивідуальним майном громадян (-1,7%); крадіжок індивідуального майна громадян (-5%); вимагательств (-2%); хуліганських проявів (-15,4%), розкрадань державного чи колективного майна шляхом привласнення, розтрати або зловживання службовим станом (-1,4%); угонов транспортних засобів (-24,9%); випадків хабарництва (-5%) та деяких інших.

В той же час збільшилась кількість зареєстрованих умисних вбивств з замахом (+1,3%); умисних тяжких тілесних ушкоджень (+1,5%); умисних тілесних ушкоджень середньої тяжкості (+3,8%); крадіжок державного чи колективного майна (+3,5%), шахрайств з метою заволодіння державним або колективним майном (+0,9%) та індивідуальним майном громадян (+3,7%); злочинів, пов'язаних з наркотиками (+6,8%); та деяких інших.

Наведені дані свідчать про продовження процесу трансформації злочинності в Україні, який полягає в переході частини осіб, схильних до протиправних дій, від відкритих видів злочинних посягань насильницької та корисливо-насильницької спрямованості, до вчинення більш замаскованих злочинів корисливого характеру, пов'язаних з використанням ринкової інфраструктури.

3. Сезонні коливання рівня злочинності

3.1. Аналіз статистичних даних свідчить про те, що питома вага злочинів, що реєструються по кварталах, до всіх злочинів є майже однаковою. В 1998 - 2001 рр. намітилась тенденція зменшення кількості злочинів, що реєструються в 4 кварталі. Якщо в 1995 р. в цей період було зареєстровано 27,7% злочинів, в 1996 р. - 26,4 %, в 1997 - 26,3%, то в 1998 р. - 24,9%, в 1999 р. - 24,9%, в 2001 р. - 24,53%. Така тенденція пояснюється вказаною вище ситуацією з реєстрацією злочинців в ОВС.

3.2. Вивчення помісячної реєстрації злочинів дозволяє визначити місяці істотного зростання та зниження рівня злочинності. До перших належить лютий (1997 р. +37,3%, 1998 р. +21,9%, 1999 р. + 19,7%, 2001 р. +21,3%), березень (відповідно, +1,3%, +4,7%, +7,7% та +8,7%), червень (+4,5%, +3,0%, +5,7% та +5,1%), вересень (-1,5%, +1,8%, +4,9% та +6,4%) і грудень (+16,2%, +19,4%, +17,3% та +34,3%). До місяців, протягом яких звичайно фіксується зменшення кількості зареєстрованих злочинів можна віднести січень (-34,6%, -30,5%, -20,4% та -21%), квітень (-9,2%, -1,4%, -11,5% та -12%), травень (+0,8%, -4,5%, -3,8% та -5%), липень (-4,2%, -2,4%, -4,9% та -6,1%), серпень (+2,1%, -3,5%, -6,7% та -2,2%) і листопад (-1,6%, -5,8% , -3,6% та -7,1%).

Помісячні коливання рівня злочинності зумовлені періодами підвищення та зниження загальної соціальної активності населення. Певний вплив на ці показники мають також особливості системи реєстрації злочинів в ОВС.

4. Територіальна розповсюдженість злочинності в Україні

4.1. В переважній більшості областей відбулося зменшення кількості зареєстрованих злочинів. За результатами ранжування за темпами зниження або приросту переліки областей мають такий вигляд:

Області, в яких відбулося зниження кількості зареєстрованих злочинів (у % до попереднього року)		Області, в яких відбулося зростання кількості зареєстрованих злочинів (у % до попереднього року)	
Запорізька	- 7,8	м.Севастополь	+ 9,2
Одеська	- 7,3	Хмельницька	+ 7,8
Волинська	- 6,2	Чернівецька	+ 6,1
Херсонська	- 6,2	Тернопільська	+ 3,8
м.Київ	- 6	Миколаївська	+ 2,8
Дніпропетровська	- 5,8	Житомирська	+ 1,5
Донецька	- 5,5	Черкаська	+ 0,8
Вінницька	- 5,3		

Чернігівська	- 5,3
Київська	- 4,8
Закарпатська	- 4,6
Кіровоградська	- 3,1
Луганська	- 2,9
Полтавська	- 2,4
Сумська	- 1,8
Автономна	- 1,6
Республіка Крим	
Івано-Франківська	-1,6
Харківська	- 1,3
Рівненська	- 1
Львівська	- 0,1

Найбільш істотно зменшився рівень злочинності в Запорізькій, Одеській, Волинській, Херсонській областях та м.Києві. Значне збільшення кількості зареєстрованих злочинів спостерігалось тільки в м.Севастополі, Хмельницькій, Чернівецькій областях. Зазначимо також, що в Харківській, Рівненській, Львівській, Житомирській, Черкаській областях стан злочинності проти минулого року не зазнав істотних змін.

4.2. Група областей, для яких характерний найбільш високий коефіцієнт злочинності, порівнянно залишилась незмінною. До неї входять Дніпропетровська (1687), Запорізька (1586), Луганська (1465), Харківська (1451) області, Автономна Республіка Крим (1371), Миколаївська (1265), Херсонська (1089) області.

Таким чином, регіонами з високим рівнем злочинності, як в попередні роки, є Схід та Південь країни.

5. Збитки від злочинності та їх відшкодування

5.1. Наявна статистична інформація не дає можливості повно і точно визначити загальну суму збитків, завданих суспільству внаслідок скоєння злочинів, так звану «ціну злочинності». Але за деякими показниками можна встановити приблизні масштаби та характер динаміки матеріальних збитків, що є результатом скоєння антисуспільних дій.

Таблиця 20

Матеріальні збитки, завдані в процесі вчинення злочинів та їх відшкодування

Показники	1998	1999	2001
Встановлена сума матеріальних збитків	321917312	419331147	501850316
+/- у % до попереднього року	-	+ 30	+19,7
Сума прихованого прибутку	51636239	60617974	69951798
+/- у % до попереднього року	-	+ 17,4	15,4
Сума невиплаченого податку	52491147	85152808	98971171
+/- у % до попереднього року	-	+ 62,2	16,23

Добровільно відшкодовано на суму	94572796	153997514	207609548
+/- у % до попереднього року	-	+ 62,8	34,81
Частка від суми матеріальних збитків (у %)	29,4	36,7	41,37
Накладено арешт на майно	51011138	75299774	97710655
+/- у % до попереднього року	-	+ 47,6	29,76
Частка від суми матеріальних збитків (у %)	15,8	17,9	19,47
Вилучено на суму:	24854305	19159629	29816537
+/- у % до попереднього року	-	- 22,9	55,62
Частка від суми матеріальних збитків (у %)	7,7	4,5	5,94
- майна	21664637	16137159	19049062
+/- у % до попереднього року	-	- 25,5	18,04
- готівки	1057076	1576371	1572917
+/- у % до попереднього року	-	49	-0,22
- цінних паперів	125694	101367	1230679
+/- у % до попереднього року	-	19,4	1114,08
- іноземної валюти	2006898	1344732	7963879
+/- у % до попереднього року	-	- 33	492,23

Загальна сума встановлених матеріальних збитків від вчинення злочинів зросла протягом 1999-2001 рр. майже у 1,5 рази і склала 501,9млн.грн. При цьому слід врахувати, що цей показник розрахований тільки за виявленими злочинами. Якщо ж врахувати досить високий рівень прихованої злочинності, особливо в економічній сфері, то можна стверджувати, що реальна сума матеріальних збитків від скоєння злочинів є, за оцінками експертів, в 10-12 разів більшою. Тим не менш, наведені дані свідчать про зростання в останні два роки даного показника і, відповідно, підтверджують тезу про тенденцію трансформації злочинності, а саме збільшення кількості корисливих злочинів.

Звертає на себе увагу збільшення обсягу невикраденого податку. В 1999 р. він складав 85,2 млн.грн. (+ 62,2% в порівнянні з 1998 р.), а в 2001 р. - 98,9 млн.грн. (+ 16,2%). Ці дані підтверджують значне розповсюдження ухилення від сплати податків як самостійного злочину, а також складової частини інших протиправних дій в сфері економіки.

5.2. Позитивно слід оцінити поступове збільшення результативності заходів щодо відшкодування матеріальних збитків. Якщо в 1998 р. сума відшкодованих збитків складала 52,9% від загальної суми збитків, то в 1999 р. - 59,1%, а в 2001 р. - 66,8%. Хоча доводиться констатувати, що третина матеріальних збитків від злочинних дій в цьому році залишились невідшкодованими, що становить досить великий відсоток.

Слід зазначити, що в 2001 р. 207,6 млн.грн. або 41,4% збитків були відшкодовані добровільно. За останні два роки кількість добровільно відшкодованих збитків інтенсивно зростала: в 1999 р. на 62,8%, а в 2001 р. - на 34,80%. В даний час добровільне відшкодування є основним способом компенсації матеріальних збитків від вчинення злочинів.

Вартість майна, на яке було накладено арешт для забезпечення відшкодування матеріальних збитків, протягом 1999-2001 рр. зросла, відповідно, на 47,6% та 29,8% на рік. Її обсяг збільшився з 51,0 млн.грн. в 1998 р. до 97,7 млн.грн. в 2001 р. Але частка вартості арештованого майна щодо суми збитків зросла лише з 15,8% до 19,5%, тобто арешт майна в даний час забезпечує відшкодування лише п'ятої частини. Цей показник може розглядатися як недостатньо високий.

Ще нижчим є відсоток вилученого майна. В 1998 р. він складав 7,7% щодо загальної суми збитків, в 1999 р. - 4,5%, а в 2001 р. - 5,9%. Якщо в 1998 р. було вилучено майна на 24,9 млн.грн., то в 2001 р. - 29,8 млн.грн. Сума вилученого майна є незначною, і таке вилучення не може розглядатися як дієвий спосіб боротьби з корисливими злочинами та відшкодування збитків, спричинених ними.

6. Ступінь латентності злочинності в Україні

Статистичні дані та результати досліджень, проведених в Україні, свідчать про досить високий ступінь латентності злочинності.

Таблиця 21

Дані щодо заяв та повідомлень про злочини та інші правопорушення, що надійшли до ОВС в 1997-1999 рр.

Показники	Роки			
	1997	1998	1999	2001
Кількість заяв та повідомлень про злочини та інші правопорушення, що надійшли до ОВС	180641 9	1764456	1832446	1903643
+/- у % до попереднього року	+16,0	-2,3	+3,9	+3,9
Кількість заяв та повідомлень про скоєння злочинів, що знайшли підтвердження	130830 6	1310621	1370108	1426745
+/- у % до попереднього року	±0	+0,2	+4,5	+4,1
Кількість заяв та повідомлень про скоєння злочинів, по яких порушені кримінальні справи	553730	523447	518632	499520
+/- у % до попереднього року	-5,5	-5,5	-0,9	-3,7
Кількість заяв та повідомлень про скоєння злочинів, по яких відмовлено в порушенні кримінальної справи	694549	723203	799190	885566
+/- у % до попереднього року	+4,2	+4,1	+10,5	+10,8

З наведеної таблиці видно, що кількість заяв та повідомлень про злочини, які знайшли підтвердження, в 2001 р. збільшилась на 4.1% як і в останні роки. Продовжує постійно зменшуватись кількість заяв та повідомлень, по яких були порушені кримінальні справи. Їх частка від заяв та

повідомлень про скоєння злочинів, що знайшли підтвердження, зменшилась з 42,3% у 1997 р. до 35% в 2001 р. Збільшилась (на 10,8%) кількість заяв та повідомлень про скоєння злочинів, по яких було відмовлено в порушенні кримінальної справи. Їх частка від заяв та повідомлень про скоєння злочинів, що знайшли підтвердження продовжує зростати. В 2001 р. вона збільшилась до 62,1%.

Тривалі попередні спостереження свідчать про схожість показників динаміки рівня зареєстрованої злочинності та кількості заяв та повідомлень про скоєння злочинів, що надійшли до ОВС. Розходження між ними, що намітилось протягом 1997 - 2001 рр. дає підстави стверджувати, що система ОВС, працюючи в умовах перенавантаження, змушена обмежувати кількість заяв та повідомлень, по яких порушуються кримінальні справи і, відповідно, кількість злочинів, що реєструються. Таким чином, рівень зареєстрованої злочинності не в повній мірі відбиває криміногенну ситуацію, що склалася в суспільстві, і головну тенденцію злочинності.

За результатами опитування експертів в країнах СНД поза реєстрацією залишається від 40% (загальнокримінальні) до 95% (економічні, посадові) злочинів. Вибіркові дослідження свідчать про те, що кількість направлених правоохоронними органами на судово-медичну експертизу та освідчування осіб, в яких були встановлені тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, в 5-6 разів перевищує кількість зареєстрованих злочинів, пов'язаних з заподіянням тілесних ушкоджень.

В ході опитувань учнівської молоді м.Києва, проведених НДІ НАВСУ в 1999 і 2001 рр., було заявлено про скоєння щодо респондентів протягом останнього року відповідно 400 та 473 злочинів з єдиного переліку. Якщо ж врахувати обман покупців та автовандалізм, додані до переліку в 2001 р., то загальна кількість злочинів, скоєних щодо учасників опитування, зросте до 720.

В 1999 р. постраждало від злочинних посягань 64,5% опитаних, причому 48,6% з них - більше одного разу. В 2001 р. відсоток осіб, що стали потерпілими від злочинів аналогічного переліку, склав 51,7%. З них 77,2% постраждали більше одного разу.

Таблиця 22

**Ступінь віктимізації учнівської молоді м.Києва
по окремих видах злочинів**

Види злочинів	Від яких злочинів Ви постраждали протягом останнього року? (% від загальної кількості опитаних)	
	1999	2001
Обман покупців	немає даних	51,5
Кишенькова крадіжка	31,3	24,9
Хуліганство	15,9	14,7
Хабарництво	12,5	15,7
Крадіжка з квартири	9,8	9,5

приватного будинку, дачі		
Обман або зловживання довірою з метою заволодіння майном (шахрайство)	9,3	8,6
Крадіжка деталей та майна з автомобіля	6,6	8,8
Вимагательство грошей або послуг шляхом погроз	6,6	5,0
Автовандалізм	немає даних	4,5
Знищення або пошкодження майна	5,3	2,7
Порушення правил безпеки дорожнього руху, що спричинило серйозну шкоду	4,5	3,2
Умисне спричинення тілесних ушкоджень, побиття	4,5	3,6
Напад з метою заволодіння майном (грабіж або розбій)	4,2	5,2
Крадіжка або угон автомобіля	1,6	2,0
Згвалтування, замах на згвалтування	0,5	3,2

Наведені дані свідчать про те, що ступінь віктимізації населення є дуже високим. Ця констатація є справедливою навіть з урахуванням обмеженого характеру опитувань, можливих помилок при оцінці протиправних дій. Необхідно зазначити, що структура віктимізації населення є досить усталеною, що відбиває закономірності даного процесу. Характерно, що і в 1999, і в 2001 р. понад 60% осіб, що постраждали від злочинів, не звертались із заявою в міліцію, тобто ці злочини залишились поза реєстрацією.

Узагальнення наведених статистичних та дослідницьких даних дають підстави констатувати наступне:

- рівень зареєстрованої злочинності не в повній мірі відбиває криміногенну ситуацію, що склалась в суспільстві, значна частина злочинів залишається поза реєстрацією.

- головними причинами збільшення рівня латентності злочинності є: збільшення випадків неповідомлення громадянами в ОВС про скоєні щодо них злочини середньої тяжкості та такі, що не становлять великої суспільної небезпеки; трансформація форм та видів злочинної поведінки, збільшення кількості корисливих злочинів, що вчиняються з застосуванням спеціальних засобів прикриття та маскування, знищення доказів (розкрадання, шахрайства, контрабанда, незаконне підприємництво, злочини в фінансово-кредитній та податковій сферах); обмеження ОВС рівня реєстрації злочинів, в тому числі, шляхом відмови в порушенні кримінальних справ щодо діянь, які об'єктивно є злочинними.

Серйозність проблеми латентності злочинів визнається керівництвом держави, про що свідчить затвердження Кабінетом Міністрів України

спеціальної Програми вивчення причин латентності злочинів та розробки засобів забезпечення боротьби з латентною злочинністю.

7. Стан злочинності в Україні та інших країнах світу

7.1. Порівняння криміногенної ситуації в Україні та в країнах, що межують з нею, за коефіцієнтом злочинності в розрахунку на 100 тис. всього населення дає підстави для позитивної оцінки (див. таблицю 23)

Таблиця 23

Коефіцієнти злочинності в Україні та в країнах, що межують з нею за даними Інтерполу (1992-1996 рр.)

№ п/ п	Країна	Роки				
		1992	1993	1994	1995	1996
1.	Угорщина	4253	4326	3889	3789	4885
	Приріст у % до 1992 р.		1,7	- 8,6	-10,9	14,9
2.	Словачія	2474	даних	2743	2571	2134
	Приріст у % до 1992 р.		немає	10,9	3,9	-13,7
3.	Польща	2047	2020	2217	даних	2527
	Приріст у % до 1992 р.		-1,3	8,3	немає	23,4
4.	Болгарія	1781	2255	2912	2522	даних
	Приріст у % до 1992 р.		26,6	63,5	41,6	немає
5.	Україна	781	921	1033	1096	1234
	Приріст у % до 1992 р.		18	32,3	40,4	58,0
6	Румунія	612	636	964	1039	1305
	Приріст у % до 1992 р.		3,9	57,6	69,8	113,2
7.	Туреччина	191	210	339	даних	даних
	Приріст у % до 1992 р.		9,7	77,6	немає	немає

Як бачимо, тільки Туреччина має значно нижчий показник ніж Україна. Туреччина належить зовсім до іншого світу: по-перше, це ісламська країна, а, як відомо, в таких країнах рівень злочинності значно нижчий; по-друге, ця країна, на відміну від країн бувшого соціалістичного табору, має досить стабільну економіку.

Найближчою до України за рівнем коефіцієнту злочинності є Румунія, що зумовлено схожістю соціально-економічної та криміногенної ситуації в зазначених країнах.

7.2. Якщо порівняти коефіцієнти злочинності країн бувшого СРСР в 1997-1999 рр., то видно, що найвищим цей показник є в Литві (2096 в 1999 р.) та Росії (1755). В Білорусі коефіцієнт злочинності складав в 1999 р. 1199. Україна за рівнем злочинності посідає четверту сходинку (1141). Далі ідуть Казахстан і Молдова, в яких спостерігається досить суттєве зниження рівня злочинності. В інших країнах, які розташовані на Кавказі та в Середній Азії, коефіцієнт злочинності в 4-4,5 рази менший. Така розбіжність пояснюється

великою різницею між Україною та вказаними країнами в ступені та характері економічного розвитку, соціальних відносинах, ментальності суспільства.

Таблиця 24

**Коефіцієнти злочинності в Україні та країнах
бувшого СРСР в 1997-1999 рр.**

Країна	Роки		
	1997	1998	1999
Литва	1825,6	2033,7	2096,3
+/- у % до попереднього року		11,4	3,1
Росія	1784,6	1629,7	1755,2
+/- у % до попереднього року	-4,7	-8,7	7,7
Білорусь	1241,3	1252,9	1198,6
+/- у % до попереднього року	-3,4	0,9	-4,3
Україна	1222,3	1166,7	1140,6
+/- у % до попереднього року	-3,8	-4,5	-2,2
Казахстан	1164,1	1028,2	870,1
+/- у % до попереднього року	0	-11,7	-15,4
Молдова	808,9	927,2	838,7
+/- у % до попереднього року	-9,3	14,6	-9,5
Вірменія	328,9	325,6	283,6
+/- у % до попереднього року	23,1	-1	-12,9
Туркменістан	315,4		
+/- у % до попереднього року	-0,2		
Узбекистан	276,4		
+/- у % до попереднього року	-1,6		
Грузія	266,7	255,5	273,9
+/- у % до попереднього року	-7,9	-4,2	7,2
Таджикистан	220,7	217,8	217,0
+/- у % до попереднього року	-7,9	-1,3	-0,4
Азербайджан	229,9	215,1	195,9
+/- у % до попереднього року	-12,2	-6,4	-8,9

7.3. Як бачимо, в економічно розвинутих країнах рівень злочинності в декілька разів вищий ніж в Україні. Особливо високий він в країнах, що вважаються благополучними за станом криміногенної ситуації. Пояснити цей парадоксальний, на перший погляд, факт можна таким чином. По-перше, в розвинутих країнах в порівнянні з країнами, які розвиваються, виникає набагато більше правовідносин (між громадянами, між громадянами та організаціями,

між організаціями і т.інш.), що ускладнює їх регулювання і призводить до збільшення кількості правопорушень. По-друге, в країнах, де рівень злочинності оцінюється як характеристика благополуччя суспільних відносин, а не результат діяльності правоохоронних органів, реєстрація правопорушень в державних установах більш повна, так як не обтяжена ідеологічними ланцюгами типу: "міліція несе відповідальність за стан злочинності". На фоні такого підходу більшість потерпілих не вагається - подавати заяву про правопорушення чи не подавати. Як відомо, найбільшу латентність складають саме факти, коли потерпілі з різних мотивів не подають заяву про порушення своїх прав. По-третє, дається взнаки істотна різниця в кримінальному законодавстві різних країн, зокрема, в плані віднесення певних видів діянь до злочинів.

Таблиця 25

Коефіцієнти злочинності в Україні та найбільш розвинутих країнах світу у 1995-1996 рр. за даними Інтерполу (у розрахунку на 100 тис. населення)

	Країна	1995 р.	1996 р.
	Фінляндія	14799	14803
.	Швеція	12620	12982
	Данія	10525	10334
.	Канада	10352	9163
	Норвегія	-	9167
.	Німеччина	8038	8179
	Нідерланди	-	7928
.	Франція	6783	6317
	Австрія	6314	6058
.	Бельгія	5833	7106
	США	5374	5278
.	Швейцарія	5168	4981
	Ізраїль	5191	5316
.	Італія	3828	3994
	Греція	2959	3208
.	Ірландія	2867	2912
	Іспанія	2287	2303
.	Японія	1490	1486
	Україна	1096	1234
0.			
1.			
2.			
3.			

4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			

Відзначимо також, що в Японії коефіцієнт злочинності значно менший, ніж в розвинутих країнах Європи і Північної Америки. Це характерно і для інших азіатських країн і пов'язано, очевидно, з особливостями їх соціально-економічного розвитку, звичками та традиціями життя у замкнутій громаді, впливом релігії і т.ін.

Як показують наведені дані та оцінки експертів ООН загальна результуюча злочинність в світі продовжує йти вгору. Середній коефіцієнт зареєстрованої злочинності складає 6 - 8 тис. злочинів на 100 тис. населення.

8. Стан судимості в Україні

8.1. В 2001 р. зменшилась кількість осіб, кримінальні справи щодо яких розглядаються в судах (- 4,5%).

В 2001 році кількість осіб, справи по відношенню до яких закрито, дещо зменшилась в порівнянні з 1999 роком (- 4,8%), але продовжує перевищувати відповідні показники попередніх років. Протягом 1997-2001 рр. кількість цих осіб щороку зростала в середньому на 22,5%. Зазначена тенденція може бути зумовлена підвищенням вимог судів до якості розслідування кримінальних справ та активізацією діяльності адвокатури на всіх стадіях судового розгляду кримінальних справ. Імовірним чинником цього процесу може бути також розповсюдження корупції серед частини судей.

В каральній політиці судів протягом року переважала тенденція до подальшої гуманізації покарання. Кількість засуджених до позбавлення волі в порівнянні з 1999 р. зменшилась (- 3,5%). Загалом в 2001 р. ця міра покарання була призначена щодо 83399 осіб. Натомість збільшилась кількість засуджених умовно (+8%), а також до інших мір покарання (+5,5%).

Характерним для минулого року є істотне зменшення кількості осіб, засуджених до виправних робіт -18,9% (1998 р.+8,4%, 1999 р. -15,3%) та штрафу -36,8% (1997 р.-15,9%, 1998 р. -26,4%, 1999 р. -40,5%). Ця тенденція в сфері призначення кримінальних покарань зумовлена впливом вищезазначених несприятливих економічних та соціальних факторів (відсутність належного обсягу інвестицій для створення робочих місць,

збільшення рівня зареєстрованого та фактичного безробіття, зменшення рівня матеріального забезпечення більшості населення тощо). Слід зазначити, що кількість осіб, засуджених з відстрочкою виконання вироку практично залишилась на рівні 1999 р.

Слід відмітити тенденцію до значного скорочення кількості осіб, засуджених до штрафу, яка спостерігається протягом чотирьох останніх років (в 1997 р. темп зниження цього показника склав 15,9%, 1998р. -26,4%, 1999 р. -40,5% і 2001 р. -36,8%). Це зумовлено, на наш погляд, суттєвим зниженням рівня матеріальної забезпеченості більшості громадян, що дуже ускладнює реальне виконання цього покарання.

Розподіл засуджених за мірами покарання мав в 2001 р. наступний вигляд: позбавлення волі - 37,5% загальної кількості засуджених, засудження з відстрочкою виконання вироку - 22,1%, умовне засудження - 21,2%, виправні роботи - 9,8%, штраф - 3,9%, інші міри покарання - 5,5%.

8.2. Розподіл засуджених в залежності від складу вчиненого злочину залишається практично стабільним протягом періоду 1991-1999 рр. При змінах чисельності в межах 1-5% питома вага груп осіб, засуджених за посягання на той чи інший родовий об'єкт, по відношенню до загальної кількості засуджених осіб розподіляється наступним чином. Засуджені за:

- злочини проти держави - 3,2% - 0,7%* ;
- злочини проти державної і колективної власності -29%-21,9%;
- злочини проти життя, здоров'я, честі і гідності особи - 12,9% - 10,5%;
- злочини проти політичних і трудових прав - питома вага менше одного відсотка;
- злочини проти приватної власності громадян 30% - 33,9%;
- господарські злочини - 5,7%; - 4,8%;
- службові злочини - 1% - 1,7%;
- злочини проти правосуддя - 0,8% - 0,6%;
- злочини проти порядку управління - 2,4% - 3,1%;
- злочини проти громадської безпеки, громадського порядку і народного здоров'я - 23,4% - 22,8%.

Таблиця 26

10 складів злочинів, за якими була засуджена найбільша кількість осіб в 1999-2001 рр.

Склади злочинів	Стаття КК	1999		2001	
		тис.осіб б	%	тис.осіб б	%
Крадіжка приватного майна	140	57962	24,9	57686	25,96
Крадіжка державного або колективного майна	81	40069	17,2	40492	18,22
Хуліганство	206	17167	7,4	14501	6,52
Незаконне вироблення,	229-1	2721	1,2	3094	1,4

* Перша цифра відповідає максимальному значенню даного показника за весь період дослідження, друга цифра - показник 2001 р.

виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів або психотропних речовин					
Ухилення від уплати аліментів на утримування дітей	114	7328	3,2	5179	2,33
Грабіж	141	9093	3,9	9232	4,15
Порушення правил руху і експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами	215	4816	2,1	3531	1,59
Розкрадання державного або колективного майна в особливо великих розмірах	86-1	3168	1,4	1799	0,81
Умисне тяжке тілесне uszkodження	101	4756	2,0	4571	2,06
Обман покупців	155	3122	1,3	2497	1,12

Як видно з таблиці 26, кількість засуджених, які скоїли крадіжки приватного, державного та колективного майна, складає понад 40% всіх засуджених, що значно перевищує частку осіб, які притягнуті до кримінальної відповідальності за інші злочини.

В 2001 р. в порівнянні з 1999 р. зменшилась кількість осіб, притягнутих до суду за розкрадання державного або колективного майна в особливо великих розмірах та обман покупців.

9. Загальнокримінальна злочинність

9.1. За місцем скоєння, як і в попередні роки, переважають злочинні прояви, скоєні в містах та селищах міського типу: 1997 р. - 75,8% загальної кількості зареєстрованих злочинів, 1998 р. - 74,9% , 1999 р. та 2001 р. - 74,9%. Разом з тим, рівень сільської злочинності поступово збільшується, що свідчить про деяке погіршення криміногенної ситуації в сільській місцевості.

9.2. Протягом останніх трьох років спостерігається тенденція зменшення кількості тяжких злочинів. Їх питома вага в загальній кількості зареєстрованих злочинів скоротилась з 41,7% в 1996 р. до 37,3% в 2001 р. Про можливі пояснення цього факту йшлося при розгляді стану та головних тенденцій злочинності.

9.3. В останні чотири роки була зафіксована тенденція зростання рецидивної злочинності. В 2001 р. частка злочинів, скоєних особами, що раніше скоювали злочини, від загальної кількості злочинів склала 20,1%, що більше, ніж в попередні роки. Ці дані дозволяють констатувати подальшу професіоналізацію злочинності.

9.4. Всупереч прогнозам кількість злочинів, скоєних неповнолітніми, продовжувала зменшуватись і в 2001 р. (- 5,2%). Таке скорочення можна було

оцінити як позитивну тенденцію, але є серйозні підстави вважати, що саме ця категорія злочинів характеризується високою латентністю. Неповнолітні скоюють значну частину злочинних посягань середнього ступеня тяжкості та таких, що не становлять великої суспільної небезпеки. А саме про такі злочини часто не повідомляють потерпілі тому вони залишаються поза реєстрацією.

9.5. Найбільш чисельну кримінологічну групу як і в попередні роки складають злочини корисливої спрямованості, хоча їх питома вага в загальній кількості зареєстрованих злочинів зменшилась з 55,0% в 1997 р. до 53,1% в 2001 р. Кількість зареєстрованих злочинів цієї групи за останні 4 роки зменшувалась, в тому числі, в 2001 р. на 2%.

Основну масу корисливих злочинів становлять крадіжки. Доля крадіжок щодо всієї злочинності становила в 2001 р. 47%, а серед корисливих злочинів майже 89%.

Переважають як і раніше крадіжки індивідуального майна громадян. Їх питома вага в загальній кількості зареєстрованих злочинів в 1997 - 2001 рр. дещо зменшилась в порівнянні з попереднім періодом, але і зараз перевищує 30%. Отже, майже кожний третій зареєстрований в країні злочин це крадіжка.

Структура крадіжок індивідуального майна громадян в 2001 р. характеризувалась наступними даними: крадіжки з квартир - 32,6%, крадіжки транспортних засобів (крім автомобілів) - 7,2%, крадіжки автомобілів - 2,1%, крадіжки з гуртожитків, готелів тощо та кишенькові крадіжки - по 0,6%. Решту злочинів цього виду (56,9%) складають так звані «інші» крадіжки. Ці статистичні дані не дозволяють дати більш диференційовану і чітку кримінологічну характеристику крадіжок.

Оцінюючи зазначені показники, необхідно відмітити, що для всіх видів крадіжок, навіть квартирних, характерним є дуже високий рівень латентності. Саме про ці злочини, якщо вони не завдають надто великої шкоди, громадяни найчастіше не заявляють до ОВС. Згідно з результатами опитування та експертними оцінками в останні роки різко зросла кількість фактично вчинюваних кишенькових крадіжок, крадіжок з дач, речей з автомобілів тощо. Отже, офіційні статистичні дані щодо злочинів цього виду досить істотно відрізняються від реальності.

Заслуговують на увагу показники динаміки найбільш небезпечних різновидів крадіжок - крадіжок з квартир і крадіжок автомобілів та інших транспортних засобів. Кількість перших зменшується протягом 1997-2001рр., відповідно, на 6,7%, 14,1%, 1,1% та 7,1%. Щодо крадіжок автомобілів, то їх кількість скоротилась за період з 1997 по 2001 р. на 51,1%. Показник скорочення крадіжок інших транспортних засобів за цей період дещо менший - 8,3%.

Оскільки рівень латентності цих злочинів значно менший, ніж інших видів крадіжок, можна припустити, що тенденція до зменшення їх кількості обумовлена дією інших факторів. На скорочення зазначених видів крадіжок серйозно вплинули заходи щодо посилення охорони квартир та збільшення кількості стоянок автомобілів, що охороняються. Здійснення цих посягань значно ускладнилось і, відповідно, збільшився ризик бути притягнутим до

відповідальності. Можна припустити, що частина кримінально активних осіб перейшла до вчинення інших видів корисливих злочинів, менш ризикованих і більш «ефективних» в плані отримання прибутку.

Як і раніше значна частина корисливих злочинів вчинюється шляхом крадіжки державного або колективного майна. В 2001 р. вони склали 29,4% загальної кількості корисливих злочинів і 15,6% - всіх злочинів. Незважаючи на те, що в 2001 році рівень крадіжок даного виду дещо збільшився (+3,5% в порівнянні з рівнем попереднього року), в останні роки спостерігається тенденція істотного зменшення кількості цих злочинів (1997 р. на 11,6%, 1998 р. на 17,2%, 1999 р. на 11,2%). За оцінками експертів крадіжки державного або колективного майна в умовах зміни форм власності, відсутності ефективної системи управління та контролю за державним майном набувають дуже високого ступеня латентності. Це так звані злочини без реального потерпілого, про які ніхто не зацікавлений повідомляти. Це дає підстави стверджувати, що фактичний рівень цього різновиду крадіжок є значно вищим, ніж зареєстрований, і має тенденцію до подальшого зростання.

Серед інших корисливих злочинів необхідно виділити шахрайство. Кількість шахрайств з метою заволодіння державним або колективним майном постійно зростає протягом 1993 - 2001 рр. (+19,9% в середньому за рік). Шахрайство як відносно небезпечний, завуальований та такий, що досить важко виявляється, вид розкрадання державного або колективного майна в умовах розвитку фінансово-господарських відносин є досить привабливим для кримінальних елементів видом злочинної діяльності. Враховуючи сказане, а також криміногенні фактори, що діють в сфері управління державним майном, можна припустити подальше і досить тривале зростання кількості шахрайств з метою заволодіння державним або колективним майном.

Щодо шахрайств з метою заволодіння індивідуальним майном громадян, то тут відбулася зміна тенденції. Якщо в 1997 - 1998 рр. кількість цих злочинів збільшилась, відповідно, на 12,6% і 65,3%, то в 1999 р. було зафіксоване падіння їх рівня на 14,1%. В 2001 році цей показник знову збільшився і склав 16079 злочинів. Слід зазначити, що процес розвитку та ускладнення інфраструктури торгівлі та послуг в країні, системи фінансово-кредитних відносин створює базу для подальшого зростання кількості цих злочинів.

9.6. В 2001 р. рівень зареєстрованих корисливо-насилювальних злочинів зменшився на 6%, тобто збереглась тенденція трьох попередніх років. Це скорочення обумовлене зменшенням кількості грабежів та розбійних нападів. В 2001 р. кількість грабежів з метою заволодіння індивідуальним майном громадян скоротилась на 5,4%. Кількість розбійних нападів з метою заволодіння державним або колективним майном скоротилась на 32,6%, а з метою заволодіння індивідуальним майном – на 1,7%.

Ймовірно на зменшення кількості зареєстрованих грабежів та розбоїв вплинуло розширення можливостей здобуття майна та грошей за рахунок злочинних дій ненасильницького характеру.

Слід особливо зупинитись на такому виді злочину, як вимагательство. За кримінологічними характеристиками воно може бути віднесене до злочинів

корисливо-наси́льницького спрямування. Цей вид злочинної поведінки набув значного розповсюдження в останні роки (+1,5% в 1998 р., + 14,5% в 1999 р., в 2001 р. він дещо зменшився (-2%), але залишається значним). Він є однією з основних форм діяльності організованих злочинних угруповань. Причому слід зазначити, що досить значна частина цих посягань не реєструється через небажання потерпілих заявляти про вчинений щодо них злочин. Є підстави вважати, що вимагательство в найближчі роки буде становити дуже серйозну кримінологічну проблему.

9.7. Загальна кількість насильницьких злочинів в 2001 р. на відміну від останніх років збільшилась на 2%. Зокрема, зросла кількість зареєстрованих випадків заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень (+1,5%), умисних тілесних ушкоджень середньої тяжкості (+3,8), умисних вбивств (+1,3%). Зменшилась кількість згвалтувань (- 3,4%). Серйозною є проблема зростання кількості резонансних вбивств на замовлення та вбивств, скоєних групою осіб або організованою злочинною групою.

Вже відмічалось, що для насильницьких злочинів характерним є значний рівень латентності. Значна кількість потерпілих не звертаються з заявами до ОВС. Навіть повнота реєстрації умисних вбивств викликає певні сумніви. Так, кількість осіб, що зникли без вісті, в Україні постійно збільшується. В 1998 р. був оголошений розшук щодо 34694 таких осіб, а в 1999р. – 37465. В 2001 році цей показник дещо зменшився (30903 осіб), однак залишається достатньо високим. Цілком обґрунтованим є припущення, що певна частина цих осіб стала жертвами вбивств.

Досить новим небезпечним способом вчинення насильницьких злочинних дій є використання вибухових речовин. В 1998 р. було скоєно 164 злочини з використанням вибухових речовин, в 1999 р. - 136, а протягом 6 місяців 2001 р. - 74. В 2001 р. найбільша кількість таких дій були скоєні в м.Києві, Донецькій області, м.Севастополі, Херсонській та Кіровоградській областях. Ці дані свідчать про певне зниження рівня контролю за обігом вибухових речовин, полегшення доступу до них з боку антисуспільних елементів. Крім того, на поширення таких злочинів впливає таке явище, як розповсюдження демонстративної злочинної поведінки, метою якою є не тільки спричинення шкоди конкретній особі, але й демонстрація сили, залякування конкурентів тощо.

Слід відмітити, що одним з небезпечних чинників тенденції зростання ступеня тяжкості посягань насильницького та корисливо-наси́льницького характеру є значне підвищення рівня озброєності злочинців. Хоча абсолютні показники, зафіксовані офіційною статистикою, ще відносно невеликі, але темпи їх зростання викликають серйозне занепокоєння.

Факторами, які сприяють посиленню вказаної тенденції, є послаблення режиму охорони об'єктів зберігання зброї в армії та контролю за її використанням, переміщення в Україну зброї з районів збройних конфліктів, виникнення в останні роки легального та нелегального ринків зброї, які постійно розширюються. Вже в даний час зростання кількості вогнепальної зброї в країні негативно впливає на криміногенну ситуацію в цілому.

На користь цього висновку свідчить постійне зростання (в середньому на 13,8% щороку) протягом 1993 - 1998 рр. кількості злочинів, пов'язаних з незаконним носінням, зберіганням, придбанням, виготовленням і збутом зброї. Хоча в 1999 р. та 2001 р. відбулася зміна тенденції (відповідно -6,4% та -10,8%), вона з огляду на тривалу дію вищезазначених криміногенних факторів є нестійкою.

9.8. Простежується тенденція скорочення кількості злочинів, вчинених на вулицях та в громадських містах. Їх кількість зменшилась в 1998 р. на 13,1%, в 1999 р. на 10,1%, а в 2001 р. на 10,5%. В 2001 р. продовжує зменшуватись кількість хуліганських проявів (-11% в порівнянні з 1999 р.). Також продовжує зменшуватись частка цих злочинів від загальної злочинності. В 2001 р. вона склала лише 5%.

10. Злочинність, пов'язана з наркотиками

10.1. Однією з найбільш тяжких проблем розвитку криміногенної ситуації в Україні є постійне зростання кількості злочинів, пов'язаних з виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересилкою або збутом наркотичних засобів. У 2001 р. їх було зареєстровано 38040, або 6,8% від загальної кількості злочинів.

Внаслідок дії вказаних вище загальних соціально-економічних та соціально-психологічних факторів в Україні в останні роки складаються сприятливі умови для поширення наркоманії, особливо серед молоді.

Рівень наркотизації населення зростає. У 1997-1999 рр. Україна за цим показником стійко утримує друге місце серед країн СНД. Тільки за офіційними даними кількість осіб — немедичних споживачів наркотиків за п'ять останніх років збільшилась удвічі і перевищила 60 тисяч, а щорічно виявляється та береться на облік близько 10 тисяч таких осіб. Переважну більшість серед споживачів наркотиків (майже 90%) становить молодь у віці до 30 років (з них близько половини становлять неповнолітні), а кожен третій з тих, які перебувають на обліку, — жінка.

За оцінками експертів реальна кількість немедичних споживачів наркотиків, враховуючи високу латентність цього явища, мінімум у 10-15 разів більша, що підтверджується і даними соціологічних досліджень, за якими майже 10% населення знайомі з наркотиками. Крім того, за даними анонімного опитування, що було проведене МВС України у деяких великих ВУЗах країни, до споживання наркотичних засобів прилучився кожен другий-третій студент.

Невпинно зростає смертність осіб, які зловживають наркотиками. За п'ятиріччя кількість таких смертей зросла більш ніж у чотири рази. В основному це особи, які вживали наркотики шляхом ін'єкцій, а така категорія споживачів становить майже 85% від їх загальної кількості. Проблема СНІДу також безпосередньо пов'язана із наркоманією, оскільки 90% ВІЧ-інфікованих є ін'єкційними наркоманами.

10.2. Відбувається процес створення ринку наркотиків з усіма його характерними ознаками - споживачами, інфраструктурою виробництва, перевезен-

ня та збуту. Хоча слід зазначити, що збутом здебільшого займаються самі наркомани. Збільшується обсяг наркотичних речовин, що поставляються в Україну з-за кордону і стає більш небезпечним їх склад. Цьому сприяють також зв'язки, які встановились між вітчизняними та зарубіжними злочинними угрупованнями, що займаються збутом наркотичних засобів, близькість України як до азіатських країн-виробників наркотиків, так і до європейського ринку збуту. Негативним є й факт приватизації та втрати внаслідок цього належного державного контролю за підприємствами, які виготовляють психотропні та лікарські препарати.

Якщо врахувати негативний вплив розповсюдження наркотиків на стан загальної злочинності, то є всі підстави констатувати поступове набуття наркоманією статусу загального фактору впливу на криміногенну ситуацію в Україні.

Фактором, що в значній мірі стримує розповсюдження наркотиків в Україні, є обмеженість купівельної спроможності прошарків населення, представники яких найчастіше стають наркоманами.

11. Економічна злочинність

11.1. Кількість злочинів в сфері економіки протягом 1993 - 2001 рр. зросла майже вдвічі і склала в 2001 р. 65724. Середньорічний темп їх зростання дорівнює 9,5%. Ці дані відображають лише виявлену частину економічних злочинів, тобто обсяг діяльності служби БЕЗ. Між тим, перевірки діяльності господарюючих суб'єктів та оцінки експертів свідчать про те, що 90% таких злочинів залишаються невідомими правоохоронним органам.

11.2. Перехід від командно-адміністративної до ринкової моделі економіки призвів до істотних змін в структурі економічної злочинності. Так, істотно зменшилась питома вага розкрадань державного або колективного майна шляхом крадіжки (1993 р. - 18,7%, 2001 р. - 6,8%); з 17,2 до 7,1% зменшилась питома вага випадків обману покупців та замовників. Починаючи з 1995 р. намітилась тенденція зростання питомої ваги випадків виготовлення або збуту підроблених грошей (з 2,8 до 6,2% у 1999 р.). Загальна кількість цих злочинів у 1999 р. майже втричі перевищила показник 1993 р. і склала 4027. В 2001 р. спостерігається зменшення кількості злочинів даного у (на 30,7%) по відношенню до попереднього року. Але кількість випадків виготовлення або збуту підроблених грошей чи цінних паперів в поточному році продовжує перевищувати відповідні показники 1993 -1997 рр.

За рахунок активізації діяльності підрозділів БЕЗ і переорієнтації їх зусиль на найбільш небезпечні види злочинної діяльності в сфері економіки, в тому числі, внаслідок криміналізації ряду таких діянь, продовжує зростати кількість виявлених випадків ухилення від сплати податків (+0,4% в порівнянні з 1999 р.).

11.3. В 2001 р. значно зросла кількість злочинів, виявлених в найбільш криміногенних сферах економіки: фінансово-кредитній (+ 15,7% в порівнянні з рівнем минулого року), в банківській (+ 5,6%), зовнішньоекономічній (+

15,3%), приватизації (+ 19,7%). Продовжує зменшуватись кількість злочинів, виявлених в комерційних структурах. В порівнянні з 1999 р. вона скоротилась на 14%.

Широко використовуються нові способи вчинення економічних злочинів - ухилення від сплати податків за допомогою завищення дебіторської заборгованості, бартерних розрахунків, операцій з давальницькою сировиною; безпідставні завищення собівартості продукції та зниження прибутку; різні схеми «відмивання» нелегального капіталу; переведення безготівкових коштів в готівку тощо.

12. Організована злочинність

В 2001 р. виявлено 1166 організованих злочинних угруповань (+0,8% до кількості угруповань, виявлених в 1999 р.) та 4673 особи, що скоїли злочини в їх складі (-3,4%), зареєстровано 9307 злочини, вчинені членами організованих злочинних угруповань (+0,4%). Причому, дедалі частіше в поле зору зазначених підрозділів стали попадати не злочинні групи загальнокримінального характеру, а саме розгалужені, стійкі, тобто найбільш небезпечні злочинні організації, члени яких займалися бандитизмом, розбійними нападами, розкраданням державного або колективного майна у великих і особливо великих розмірах.

Активізувалась діяльність і організованих злочинних угруповань економічної спрямованості. Використовуючи накопичені капітали і зв'язки у владних структурах, вони намагаються встановити контроль над кредитно-фінансовою системою, перш за все, комерційними банками, розподілом квот та ліцензій на експорт товарів та сировини, зовнішньо-торговельними операціями, процесом приватизації державного майна. Ознакою часу є їх прагнення здійснювати активний вплив на формування та діяльність органів державної влади різних рівнів, намагання створити цілу систему корумпованих зв'язків.

Можна констатувати, що, якщо на початку кризи і загального погіршення криміногенної обстановки збільшення організованої злочинності виступало як наслідок цих глобальних процесів, то в даний час воно набуло вже значення самостійного і дуже вагомого криміногенного фактору. Діяльність організованих злочинних угруповань дестабілізує ситуацію в суспільстві, створюючи зразки та стимули для загальнокримінальної злочинності.

13. Корупція

Вагомим фактором ускладнення криміногенної ситуації в державі є корупція. Корупційні дії є складовим елементом багатьох економічних злочинів та діяльності організованих злочинних угруповань.

В 2001 р. в Україні було зареєстровано 2327 випадків хабарництва, 211 виявлених фактів хабарництва, вчинених організованими злочинними

групами, складено біля 6 тис. протоколів про вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Згідно з результатами опитування, проведеного в 1999 р. на замовлення Української правничої фундації в рамках дослідження «Питання національної доброчесності», рівень корумпованості державних органів оцінений таким чином:

- державна автоінспекція - 4,17;
- медичні заклади - 4,09;
- міліція - 4,04;
- вищі учбові заклади - 4,04;
- міністерства та інші центральні органи виконавчої влади - 3,99;
- органи місцевого самоврядування - 3,93;
- митниця - 3,93;
- податкова інспекція - 3,89;
- Верховна Рада - 3,88;
- суди - 3,82;
- прокуратура - 3,76;
- адміністрація Президента - 3,71;
- приватизаційні органи - 3,52.

14. Особа злочинця

Серед осіб, що скоїли злочини в 2001 р. абсолютну більшість складали чоловіки (83,3%).

Спостерігається тенденція абсолютного та відносного зростання серед виявлених осіб, що скоїли злочини, таких, що не працювали і не навчалися на момент їх скоєння. Кількість таких осіб в 2001 р. дещо зменшилась (-1,1%) , але і зараз вони складають 59,6% всіх виявлених злочинців.

Слід відмітити зменшення кількості виявлених осіб, що скоїли злочини у стані сп'яніння (-12%) та у стані наркотичного збудження (-7,3%). Хоча кількість осіб, що раніше скоювали злочини в 2001 році дещо зменшилась (-0,6%), їх питома вага серед всіх злочинців продовжує зростати і складає 15,8%.

III. Прогноз основних тенденцій злочинності на 2002 рік

Аналіз факторів злочинності, статистичних даних та результатів криміногенних досліджень щодо її стану, структури та динаміки дають підстави для наступного прогнозу:

1. Імовірним є збереження тенденції зменшення кількості зареєстрованих злочинів на 3-4% від рівня 2001 р. Зниження відбудеться за рахунок зменшення кількості загальнокримінальних злочинів (крадіжки, хуліганство, грабіж тощо), а також латентизації певної частини

загальнокримінальних злочинів середнього ступеня тяжкості та таких, що не становлять значної суспільної небезпеки.

Зазначений процес, а також тенденція зменшення кількості населення України, що знаходиться у активному віці, може призвести до зниження коефіцієнта злочинності в розрахунку на 100 тис. всього населення до 1085 - 1090.

2. Зменшиться також кількість виявлених осіб, що скоїли злочини приблизно на 1-3%. Коефіцієнт злочинної активності в розрахунку на 100 тис. всього населення має скласти 603-605. Можна припустити подальше зростання кількості осіб з числа виявлених за скоєння злочинів, яких притягнуто до кримінальної відповідальності (+2 - 4%). Їхня частка від загальної кількості виявлених осіб, що скоїли злочини перевищить 90%. Оскільки кількість виявлених осіб, звільнених від кримінальної відповідальності в 2001 р. істотно зменшилась, в наступному році можна очікувати стабілізацію цього показника. Характер динаміки буде в межах - 1 - 2%.

3. Найбільш високий рівень злочинності як і раніше буде спостерігатися на Заході та Півдні країни, а саме в Дніпропетровській, Луганській, Запорізькій областях, Автономній Республіці Крим, Харківській, Миколаївській, Херсонській та Одеській областях.

Зростання кількості зареєстрованих злочинів є імовірним в Чернівецькій, Закарпатській, Тернопільській, Хмельницькій, Рівненській, Івано-Франківській областях, Автономній Республіці Крим та м.Севастополі.

4. Загальна сума збитків від злочинів може збільшитись на 25 - 30% і скласти 728 - 730 млн.грн. Передбачається подальше істотне зростання обсягу несплаченого податку. В 2002 р. цей показник може збільшитись на 70 - 80%. Найбільш вагомим чинником цих процесів буде зростання рівня економічної злочинності та посилення боротьби з нею з боку відповідних державних органів, перш за все, підрозділів БЕЗ.

5. Ступінь латентності злочинів в Україні буде досить високим. Значна кількість злочинів загальнокримінального характеру буде залишатися поза реєстрацією. Це зокрема, кишенькові крадіжки, випадки хуліганства, хабарництво, крадіжки з квартир, приватних будинків, дач, шахрайство, крадіжки деталей або майна з автомобіля, вимагательство тощо. Сказане стосується також більшості економічних злочинів.

Чинниками існування значної кількості прихованих злочинів будуть: розповсюдження випадків неповідомлення громадянами та посадовими особами в ОВС про скоєння злочинів; збільшення кількості злочинів, що вчинюються з застосуванням спеціальних засобів прикриття та маскуванню, знищення доказів, вплив на свідків з боку злочинців, обмеження ОВС рівня реєстрації злочинів, у тому числі, шляхом відмови в порушенні кримінальних справ щодо діянь, які об'єктивно є злочинними.

6. Переважна кількість злочинів буде скоюватись в містах та селищах міського типу (біля 75%), хоча кількість злочинів, які вчинені в сільській місцевості також може дещо збільшитись.

Найбільш високий рівень злочинності має спостерігатись в великих промислових центрах, транспортних вузлах, портах.

7. Припустимим є збереження тенденції зменшення кількості тяжких злочинів. Їх питома вага щодо злочинності в цілому буде дорівнювати 34 - 35%.

8. Для 2002 р. буде характерним зростання групової та рецидивної злочинності. Передбачається збільшення кількості злочинів, скоєних групою осіб на 1,5-3,0%, їх питома вага до загальної кількості злочинів, розкритих у звітному періоді буде становити 19-21%. Рецидивна злочинність зросте більш істотно (+ 3-4%) і до неї буде належати кожний п'ятий з числа розкритих злочинів.

Наведене дає підстави припустити існування тенденції до подальшої професіоналізації злочинності та поширення групових форм вчинення кримінально караних діянь.

9. Кількість зареєстрованих злочинів, скоєних неповнолітніми, внаслідок зазначених демографічних факторів може зменшитись на 3-4%. Цілком імовірним є те, що певна частина злочинів такого характеру, середньої тяжкості та таких, що не становлять великої суспільної небезпеки, залишаються поза реєстрацією.

10. Основною закономірністю, характерною для видової структури злочинності є її трансформація шляхом переходу частини осіб з антисуспільною орієнтацією від вчинення корисливо-насильницьких та корисливих діянь загальнокримінального характеру до скоєння замаскованих злочинів тривалого характеру під прикриттям або у вигляді підприємницької діяльності. Цей процес буде тісно пов'язаний із зростанням групової та професійної злочинності.

11. Серед злочинів корисливої спрямованості як і раніше будуть переважати крадіжки, хоча їх рівень дещо знизиться (- 2-4%), а доля до загальної кількості злочинів буде становити від 44 до 46%.

Третину всіх зареєстрованих в країні злочинів будуть складати крадіжки індивідуального майна громадян. Передбачається незначне зниження кількості зареєстрованих крадіжок даного виду (- 1-2%). При оцінці динаміки цих злочинів слід мати на увазі дуже високий рівень їх латентності (кишенькові крадіжки тощо).

Є підстави припустити деяке зменшення в наступному році кількості зареєстрованих крадіжок з квартир (- 5-7%), крадіжок автомобілів (- 15-20%) та інших транспортних засобів (- 7-9%). Дієвим чинником цього зниження буде підвищення рівня захищеності зазначених об'єктів посягання на перехід ряду злочинних груп до вчинення менш небезпечних та більш прибуткових видів злочинної активності.

12. Буде зареєстровано менше злочинних посягань корисливо-насильницького характеру. Зокрема, кількість розбійних нападів з метою заволодіння державним або колективним майном зменшиться на 5-8%, а з метою заволодіння індивідуальним майном громадян – на 2-4%. Грабіж

зменшиться відповідно на 12-15% та 8-10%. Ряд грабіжницьких посягань на індивідуальне майно громадян імовірно залишається латентним.

Натомість очікується подальше зростання таких злочинів як вимагательство. Темп їх росту може скласти 15-20%. Збільшення кількості злочинів пояснюється тим, що вони здебільшого вчинюються злочинними групами або організованими злочинними угрупованнями, антисуспільна активність яких буде поширюватись.

13. Загальна кількість насильницьких злочинів може скоротитися на 4-6%. Таке скорочення імовірно відбудеться за рахунок зменшення числа зареєстрованих зґвалтувань (- 6-7%), умисних тілесних ушкоджень середньої тяжкості (8-10%), умисних тяжких тілесних ушкоджень (- 4-6%).

Кількість найбільш небезпечних насильницьких злочинів - умисних вбивств, скоріше за все залишиться на рівні 2001 року. Їх буде скоєно близько 4400-4450, то умисні вбивства залишаться серйозною проблемою для ОВС.

Небезпечною особливістю криміногенної ситуації може стати поширення випадків скоєння насильницьких злочинів із застосуванням зброї та вибухових речовин.

Ситуація з вбивствами на замовлення у 2001 року покращилась. Є підстави стверджувати, що ця тенденція збережеться і в 2002 році, тобто кількість таких злочинів дещо знизиться. Фактором такого зниження є фактичне закінчення активних дій з боку організованих злочинних угруповань щодо розподілу сфер діяльності. Разом з тим, слід враховувати, що така «мирна» ситуація є досить нестійкою. Вона може змінитися внаслідок виникнення можливостей для нових видів злочинної діяльності, сфер застосування кримінального капіталу, агресивних дій з боку одного з організованих злочинних угруповань, ексцесів серед членів цих угруповань тощо. Наслідком таких змін може стати зростання вбивств даного виду.

Ускладнити криміногенну ситуацію може певне розповсюдження серійних вбивств корисливого характеру, що скоюються з метою заволодіння майном (автотранспорт, коштовності тощо), а також некорисливих серійних вбивств з боку осіб з певними особливостями психічного стану.

14. Переміщення в Україну зброї з районів збройних конфліктів, особливо з Росії, лібералізація режиму торгівлі зброєю, виникнення нелегального ринку зброї, певне послаблення рівня її охорони в армії можуть призвести до подальшого збільшення рівня озброєності злочинців. Імовірним є певне зростання кількості злочинів, пов'язаних з незаконним носінням, зберіганням, придбанням, виготовленням і збутом зброї (+1-3%), а також випадків вчинення злочинів із застосуванням зброї (+ 2-3%).

15. Рівень злочинності на вулицях та громадських місцях може зменшитись на 7-9%, а такого найбільш поширеного вуличного злочину як хуліганство на 8-10%. Така динаміка вказаних показників буде обумовлена продовженням процесу трансформації видів злочинної діяльності.

16. Однієї з найбільш складних кримінологічних проблем буде залишатися злочинність, пов'язана з наркотиками. Злочини, пов'язані з виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересилкою або

збутом наркотичних засобів будуть складати 37-38 тис. або 6-8% від загальної кількості зареєстрованих злочинів.

Буде зростати кількість споживачів наркотиків, особливо молоді (учнів старших класів шкіл, студентів). Поступове розповсюдження наркотиків серед населення створює можливість різкого збільшення кількості споживачів. Адже відомо, що однією із основних особливостей поведінки наркомана є прагнення залучити до цього нових осіб. Оскільки реальні масштаби споживання наркотиків державними структурами не контролюються дуже важко визначити час імовірного вибуху наркотичного ринку. Але таку можливість слід враховувати. Наслідками збільшення кількості споживачів можуть стати: істотне збільшення кількості злочинів, як пов'язаних з наркотиками, так і тих, що вчинюються для здобуття грошей на їх придбання, створення організованих злочинних угруповань, орієнтованих на збут наркотиків і різка активізація трансферної та збутової діяльності на території України міжнародних наркосиндікатів.

17. Однією з головних складових процесу трансформації злочинності буде зростання економічних злочинів. Їх чисельність збільшиться до 78-80 тис. (+ 8-10%). Цей показник буде здебільшого відбивати високий рівень активності підрозділів БЕЗ, оскільки реальна поширеність економічних злочинів є дуже великою.

Збільшиться кількість розкрадань державного або колективного майна у великих розмірах (+ 10-11%), шляхом крадіжки (+ 7-9%), а також шляхом привласнення, розтрата або зловживання службовим станом (+ 0,5-1,0%), випадків шахрайства з фінансовими ресурсами (+ 3-4%), ухилення від сплати податків (+ 3-5%). Натомість, дещо знизиться рівень таких злочинів, як порушення правил про валютні операції (- 5-7%), виготовлення або збут підроблених грошей або цінних паперів (- 10-15%), обман покупців (- 15-20%). Зниження останнього показника буде обумовлене, перш за все, орієнтацію підрозділів БЕЗ на розкриття, перш за все, небезпечних економічних злочинів, а не зменшенням реальної кількості даних злочинів, які є дуже поширеними і мають високий ступень латентності.

Як і в попередні роки найбільш привабливими для злочинців будуть фінансово-кредитна, зокрема банківська сфери, зовнішньо-економічна діяльність, сфера приватизації. Дещо зменшиться кількість зареєстрованих економічних злочинів в комерційних структурах.

Найбільшу небезпеку для економіки внаслідок значного фактичного поширення будуть становити такі антисупільні діяння, як ухилення від сплати податків, контрабанда, відмивання незаконно здобутих коштів в ході приватизації, торгівля фальсифікованими товарами, незаконні фінансові операції, незаконна торгівельна та підприємницька діяльність, розкрадання коштів за допомогою кредитних карток. Імовірно буде зростати кількість таких злочинів, що вчинені шляхом підробки бухгалтерських, податкових та інших документів. Збільшення обігу цінних паперів в країні (акцій, облігацій, векселів) може призвести до поширення випадків їх підробки та інших видів зловживань, пов'язаних з ними.

18. Процеси підвищення рівня професіоналізації, збільшення групової злочинності обумовлюють подальший розвиток найбільш небезпечної форми злочинної діяльності – організованих злочинних угруповань. Кількість виявлених організованих злочинних угруповань в 2002 р. може зрости до 1350-1370, а кількість злочинів, скоєних ними, до 10300-10500. Основними видами їх злочинної активності будуть крадіжки, вимагательство, розбійні напади, розкрадання державного або колективного майна різних видів. Регіонами найбільшого розповсюдження організованої злочинності залишаються Дніпропетровська, Донецька області, м. Київ, Луганська, Харківська, запорізька, Одеська області та Автономна Республіка Крим.

Імовірно є подальша активізація організованих злочинних угруповань економічної спрямованості. Можливий перехід ряду угруповань загальнокримінального характеру до вчинення економічних злочинів як самостійно, так і в складі існуючих злочинних угруповань.

Продовжиться процес створення організованими злочинними угрупованнями системи корумпованих зв'язків, ідейної та інформаційної підтримки, лобіювання інтересів на всіх рівнях державної влади.

Існування організованої злочинності буде одним з головних факторів ускладнення криміногенної ситуації в державі.

19. Значний позитивний вплив на кількісні характеристики злочинності в державі можуть спричинити істотне поліпшення економічної та соціальної ситуації, прийняття нового Кримінального кодексу України, який може декриміналізувати ряд діянь, що нині є злочинними, та нового Кримінально-процесуального кодексу України, який може оптимізувати процедуру розкриття та розслідування ряду злочинів.